

'Van A tot Z betrokken'

Aanvalsplan Laaggeletterdheid 2006 - 2010

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	4
VERANTWOORDING: WAAROM DIT AANVALSPLAN?.....	5
ACHTERGRONDEN	9
Terugblik	9
Definitie van laaggeletterdheid	9
Kenmerken van laaggeletterden	10
Schematisch overzicht 1: Kengetallen laaggeletterdheid	11
Een probleem van alle leeftijden	11
HOOFDSTUK 1: LEERLINGEN EN OUDERS	13
De ouders en de gemeenschap erbij betrekken.....	13
Doorlopende taalleerlijnen	13
Voor- en vroegschoolse educatie	14
Schakelklassen	15
Verbetering van het taalonderricht in het primair onderwijs.....	16
Pilots taalbeleid basisonderwijs.....	16
Bestrijding van dyslexie en leesproblemen	17
Taalbeleid in het voortgezet onderwijs.....	17
Terugdringing schoolverzuim	18
De huidige stand van de taalvaardigheid in het middelbaar beroepsonderwijs.....	18
De invoering van competentiegericht leren en opleiden in het mbo	19
Huidige ontwikkelingen binnen het mbo	19
Naar een taalbeleid mbo	20
Taalvaardigheid en rekenvaardigheid.....	20
Tegengaan voortijdig schoolverlaten	21
Bevorderen van behalen niveau startkwalificatie.....	22
Samenvattend met betrekking tot het beroepsonderwijs	22
Lerarenopleidingen en deskundigheidsbevordering.....	23
Schematisch overzicht 2: De maatregelen met betrekking tot leerlingen en ouders nog eens op een rij	24
HOOFDSTUK 2: DE WERKENDE LAAGGELETTERDE	27
Bewustmaking van werkgevers.....	27
Overheidswerkgevers	27
Taal en Communicatie op de Werkvloer.....	27
Regionale samenwerkingsarrangementen	28
Aansluiten bij bestaande initiatieven.....	29
Sociale partners	29
Reductie van administratieve lasten voor burgers en toegankelijkheid van informatie	29
Schematisch overzicht 3: De maatregelen rond werkende laaggeletterden nog eens op een rij	30
HOOFDSTUK 3: DE LERENDE VOLWASSENE.....	32
Volwasseneneducatie: Waarom gaat het precies?	32
Gemeentelijke prioritering van educatie	32
De marktwerking verbeteren	32
De vraagzijde professionaliseren.....	32
Kwaliteit en prestaties meten	33
ROC's begeleiden van aanbodgericht naar vraaggericht opleiden	33
Kwaliteitsimpuls onderwijsinstrumentarium.....	33
Lokale aanvalsplannen	34
De provincie als aanjager	35
Onderzoek succesfactoren regionale samenwerking.....	35
Samenwerkingsdraaiboeken	36
Landelijke ondersteuning	36

De verantwoordelijkheid van gemeenten als werkgever.....	36
Gemeentelijke verantwoordelijkheid onderwijsachterstanden in het primair onderwijs	36
Schematisch overzicht 4: De maatregelen met betrekking tot lerende volwassenen nog eens op een rij	38
HOOFDSTUK 4: DE LEZER	40
Leesbevordering	40
Stichting Lezen.....	40
Bibliotheken	41
Mediawijsheid	41
Draaiboek lokale en regionale leesbevorderingsplannen	42
Schematisch overzicht 5: De ondersteunende maatregelen op het gebied van lezen nog eens op een rij	43
HOOFDSTUK 5: BEWUSTMAKING, TABOEDOORBREKING EN WERVING	44
Bewustmaking van het grote publiek	44
Taboedoorbreking	44
Van nationale naar lokale werving.....	44
Ambassadeursnetwerken	44
Train de trainers	45
Lokale en regionale radio en televisie.....	45
Huis-aan-huis en wijkbladen	45
Bedrijven	45
Handleiding voor doorverwijzers.....	45
Doelgroepen en ‘life events’	46
Inschakeling van vrijwilligers en van de naaste omgeving van laaggeletterden	46
Gerichte publiciteit rond de handleiding	46
Stichting Lezen & Schrijven	47
Externe coördinatie.....	47
Bestaand beleidsinstrumentarium beter benutten	47
De lokale werving evalueren en, indien nodig, aanpassen	47
Schematisch overzicht 6: De maatregelen met betrekking tot bewustmaking, taboedoorbreking en werving nog eens op een rij.....	48
HOOFDSTUK 6: EVALUATIE, ONDERZOEK EN INTERNATIONALE SAMENWERKING ..	50
Jaarlijkse evaluatie van de uitvoering van de activiteiten uit het Aanvalsplan	50
Aanpassing van de monitor alfabetisering	50
Doelgroeponderzoek	50
Internationale samenwerking	50
Schematisch overzicht 7: Overzicht maatregelen evaluatie, onderzoek en internationaal	52
Schematisch overzicht 8: Totaaloverzicht uitgaven bekostigd uit begroting Aanvalsplan OCW	53

SAMENVATTING

Anderhalf miljoen Nederlanders hebben moeite met lezen en schrijven. Zij zijn daardoor onvoldoende toegerust voor de eisen van de moderne kenniseconomie. Bovendien is hun 'laaggeletterdheid' een bron van sociale, politieke en culturele uitsluiting.

Met dit Aanvalsplan voor de periode 2006-2010 pakt de regering het probleem van de laaggeletterdheid krachtdadig en offensief aan.

Dit Aanvalsplan volgt de levensloop van de opgroeiende, lerende en werkende mens. Heel het onderwijs, van A tot Z, van vroegschoolse educatie tot lerarenopleiding, wordt bij de strijd tegen laaggeletterdheid betrokken. Het plan omvat bovendien een culturele component (leesbevordering). De gedachte achter deze brede benadering is dat laaggeletterdheid voorkómen beter is dan laaggeletterdheid genezen.

Nieuw aan het plan is dat ook werkgevers actief in de strijd tegen laaggeletterdheid worden betrokken. Hun bijdrage zal onder meer vorm krijgen in cursussen voor laaggeletterde werknemers.

Daarnaast is een voorname rol weggelegd voor de gemeenten. Als lokale overheid, publieke werkgever, uitvoerder sociale zekerheid en opdrachtgever van de volwasseneneducatie zullen zij samen met de provincies en gefaciliteerd door het Rijk, de regie voeren over lokale en regionale samenwerkingsarrangementen op het gebied van scholing, onderwijs en leesbevordering. Ook bij activiteiten als bewustmaking, taboedoorbreking en werving van cursisten zet het Aanvalsplan in op lokaal niveau, omdat daar de meeste kennis aanwezig is en omdat daar het best kan worden geworven onder de doelgroep. Er zal dan ook zoveel mogelijk worden aangesloten bij al bestaande plaatselijke en regionale initiatieven.

De ambitie van het Aanvalsplan is om binnen nu en 2010 de volgende zes mijlpalen te bereiken:

- 1) het percentage leerlingen voortgezet onderwijs dat op of onder PISA-leesniveaus 1 zit (thans 11%), terugdringen tot 10 procent, rekening houdend met een verwachte toename deze probleemgroep in 2010;
- 2) het aantal werkgevers dat actief bijdraagt aan de bestrijding van laaggeletterdheid, met 50 tot 100 procent vergroten;
- 3) de totstandkoming van 9 provinciale aanvalsplannen en van een aanzienlijk aantal gemeentelijke aanvalsplannen;
- 4) de uitvoering van lokale en regionale leesbevorderingsplannen in een meerderheid van de gemeenten;
- 5) de verhoging van het aantal deelnemers aan alfabetiseringscursussen tot rond de 12.500.
- 6) de verbetering van de effectiviteit met betrekking tot de bestrijding van laaggeletterdheid door onderzoek, monitoring en internationale samenwerking.

In dit alles zal OCW een belangrijke regierol nemen. De in het Aanvalsplan gepresenteerde maatregelen zullen jaarlijks worden geëvalueerd. Op grond van de jaarlijkse evaluatie en naargelang

de resultaten van onderzoek en internationale samenwerking, zal de uitvoering van de maatregelen zonodig tussentijds worden aangepast c.q. bijgesteld.

VERANTWOORDING: WAAROM DIT AANVALSPLAN?

Een boodschappenlijstje maken, een formulier invullen, een treinkaartje kopen bij de automaat, je kinderen voorlezen uit een spannend boek, of een werkinstructie lezen is voor velen de gewoonste zaak van de wereld. Voor veel anderen is het dat niet: anderhalf miljoen Nederlanders hebben veel moeite met lezen en schrijven.

Doordat zij de essentiële basisvaardigheden lezen en schrijven niet of onvoldoende beheersen, staan deze 'laaggeletterden' aan de zijlijn van het maatschappelijk speelveld: laaggeletterdheid is een bron van sociale, culturele en politieke uitsluiting.

Niet alleen voor samenleving en individu, maar ook in economisch opzicht is laaggeletterdheid een niet te onderschatten probleem. De kenniseconomie vraagt immers om werknemers die mondeling en schriftelijk effectief weten te communiceren. Geletterde en goed opgeleide werknemers zijn productiever, en meer productiviteit betekent een hogere economische groei.

Laaggeletterdheid ondermijnt het streven om van Europa een sterk concurrerende kenniseconomie te maken. Om dat streven te realiseren is in 2000 het akkoord van Lissabon afgesloten. Daarin werd afgesproken dat in 2010 in alle lidstaten het percentage laagscorende 15-jarigen in lezen en het percentage voortijdige schoolverlaters dienen te zijn gehalveerd, en dat in de EU het gemiddelde percentage deelnemers aan een opleiding in het kader van leven lang leren omhoog moet.

Om het probleem van laaggeletterdheid het hoofd te bieden is een krachtig offensief nodig. Daarom hebben de drie bewindslieden van OCW in juni 2005 een brief aan de Tweede Kamer gezonden, waarin zij een nieuw 'Aanvalsplan' aankondigden.

Centraal in dit Aanvalsplan staat de opgroeiende, lerende en werkende mens. Het plan volgt de levensloop van een individu en vangt aan op prille leeftijd, de leeftijd waarop zich bij sommigen al taalachterstanden vormen. Het doorloopt vervolgens de kindertijd en de puberteit, perioden waarin mensen basis- en voortgezet onderwijs volgen. Daarna starten ze met een vervolgopleiding, gaan ze werken en zijn ze wellicht, als het even tegenzit, tijdelijk niet-actief. Ook wanneer mensen eenmaal volwassen zijn geworden, gaan ze door met leren, bijvoorbeeld door zich om te scholen of door in hun bedrijf deel te nemen aan een training op de werkvloer. Zoals ze een leven lang blijven leren, blijven ze ook een leven lang lezen. Zelfs op tachtigjarige leeftijd gaan ze soms nog naar de bibliotheek. Van begin tot eind, van A tot Z, blijven mensen dus leren, en daar zijn heel wat instellingen en sectoren, direct of indirect, bij betrokken.

De leerlingen en hun ouders komen aan bod in het eerste hoofdstuk van het Aanvalsplan, dat heel het onderwijs bestrijkt, van vroegschoolse educatie tot lerarenopleiding. Het tweede hoofdstuk gaat in op werkende laaggeletterden.

Hoofdstuk drie concentreert zich op volwassenen die niet goed kunnen lezen en schrijven. In dit hoofdstuk komen behalve de volwasseneneducatie ook de gemeenten en provincies aan de orde. De gemeenten zijn namelijk opdrachtgever van de volwasseneneducatie. Daarnaast zijn zij ook nog eens

bij de strijd tegen laaggeletterdheid betrokken als werkgever en als uitvoerder sociale zekerheid.

Bovendien zijn zij, net zoals de provincies, als overheid belast met de algemene publieke taak om de verschillende inspanningen die op hun grondgebied plaatsvinden, te coördineren.

Het vierde hoofdstuk van het Aanvalsplan richt zich op de lezende mens, van jong tot oud. Het presenteert de bijdragen van instellingen die mensen stimuleren om te lezen en zich daardoor te ontwikkelen.

De vier hoofdstukken corresponderen met vier afzonderlijke doelgroepen: het (initieel) onderwijs met de doelgroep van jonge laaggeletterden, de werkgeverswereld met die van werkende laaggeletterden, de gemeenten met de categorie niet-werkende laaggeletterden, de cultuur/leesbevordering met alle genoemde categorieën.

Door van A tot Z de hele range van actoren te betrekken verschilt het Aanvalsplan sterk van het oude 'actieplan alfabetisering' dat in 2001 werd gelanceerd. In dat actieplan werd laaggeletterdheid voornamelijk beschouwd als een zaak van curatieve actie, als een aangelegenheid dus van de volwasseneneducatie. In het Aanvalsplan ligt de nadruk ook op preventieve actie, op het voorkómen van laaggeletterdheid.

De achtergrond voor deze paradigmatische verschuiving is als volgt. Het is goed als mensen zich bij de volwasseneneducatie inschrijven voor een basiscursus. Zolang echter een veelvoud hiervan laaggeletterd de school verlaat (6 procent van de jongeren tussen 19 en 23 jaar is laaggeletterd) en men bovendien steeds minder gaat lezen, komen zulke cursussen in feite neer op dweilen met de kraan open. De strijd tegen laaggeletterdheid, zo is de gedachte die aan het Aanvalsplan ten grondslag ligt, gaat dus niet alleen de volwasseneneducatie aan, maar is een zaak van heel het onderwijs en bovendien van werkgevers, van lokale overheden en van leesbevordering.

Deze vier sectoren (onderwijs, werkgevers, gemeenten en cultuur/leesbevordering) kunnen hun rol slechts spelen wanneer zij het verschijnsel laaggeletterdheid onderkennen en wanneer zij de doelgroep weten te bereiken. Daarom is aan het aanvalsplan nog een vijfde hoofdstuk toegevoegd, dat een aantal nieuwe activiteiten groepeerd op het gebied van bewustmaking, taboedoorbreking en werving.

Aangezien de strijd tegen laaggeletterdheid de grenzen van de verschillende beleidsterreinen overstijgt, zijn bij de totstandkoming van het aanvalsplan sleutelfiguren uit diverse sectoren betrokken, zoals het onderwijs, de cultuursector, andere ministeries, de VNG, bedrijven, maatschappelijke organisaties en een tweetal instellingen die betrokken zijn bij de uitvoering van het nog lopende actieplan: het Centrum voor Innovatie van Opleidingen (CINOP) en de Stichting Lezen & Schrijven.

De opzet van het Aanvalsplan is om de genoemde actoren in de toekomst actief te laten samenwerken, juist op het niveau waar de meeste kennis aanwezig is en waar het best kan worden geworven onder de doelgroep: het lokale. De uitvoering van het Aanvalsplan staat of valt dan ook met de mobilisatie van energie op lokaal niveau. Om die energie te maximaliseren zal zoveel mogelijk worden aangesloten bij al bestaande plaatselijke en regionale initiatieven. Het Aanvalsplan is er om initiatieven die van onderop komen, te stimuleren, faciliteren en ondersteunen. Uitgangspunt is dan

ook respect voor lokale autonomie en voor de specifieke deskundigheden en gezichtspunten van de verschillende organisaties, professionals en vrijwilligers.

In de lokale samenwerking zullen de gemeenten, als lokale overheid maar ook als uitvoerder sociale zekerheid en als opdrachtgever van de basiseducatie, een regierol vervullen. Wanneer het om bestrijding van laaggeletterdheid onder volwassenen gaat, zullen het Rijk en de provincies waar mogelijk en nodig de lokale initiatieven ondersteunen. Wat het preventief beleid betreft, is het aan de voor- en vroegschoolse educatie, het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en de bve-sector om hun verantwoordelijkheden op te pakken.

Behalve lokaal en nationaal is laaggeletterdheid ook internationaal een belangrijk thema. Nederland is immers niet het enige land dat kampt met deze problematiek. Het kan dus leren van succesvolle ervaringen in het buitenland. Dit leereffect kan worden vergroot door onderzoek en door de effectiviteit van de in het Aanvalsplan gepresenteerde maatregelen regelmatig te evalueren. Evaluatie, onderzoek en internationale samenwerking komen in het laatste hoofdstuk aan bod.

Docenten en hun (oud)leerlingen zijn bij uitstek degenen die weten 'wat werkt' bij het leren lezen en schrijven. Dankzij hun jarenlange ervaring en/of hun professionele expertise zijn zij als geen ander in staat om te wijzen op kansen, om de beperkingen aan te geven of om te voorkomen dat 'opnieuw het wiel wordt uitgevonden'. Vaak hebben zij zich georganiseerd in verenigingen. Zo zijn (oud)deelnemers aan cursussen lezen en schrijven verenigd in Stichting ABC en in ambassadeursnetwerken. Zo ook hebben de docenten Nederlands als eerste taal zich aaneengesloten tot Nedwerk. Dergelijke organisaties en hun leden komt een prominente rol toe in het nationaal offensief tegen laaggeletterdheid. Bij de uitvoering, evaluatie en eventuele aanpassingen van de activiteiten uit het Aanvalsplan zal dan ook zoveel mogelijk worden bekeken hoe zij hierbij kunnen worden betrokken. Aan het eind van elk hoofdstuk zal een pakket concrete maatregelen worden gepresenteerd met een overzicht van doelstellingen, te bereiken resultaten, kritische succesfactoren en kosten. Bij deze maatregelen gaat het deels om versnelling van acties die voortvloeien uit het nog lopende meerjarenplan 2003-2006, deels om nieuwe activiteiten voor de jaren 2007-2010. Met deze combinatie van reeds beproefde maatregelen en innovatie wordt beoogd om binnen nu en 2010 een zestal mijlpalen te bereiken:

- het percentage leerlingen voortgezet onderwijs dat op of onder PISA-leesniveau 1 zit (thans 11%), terugdringen tot 10 procent, rekening houdend met een verwachte toename van deze probleemgroep in 2010;
- het aantal werkgevers dat actief bijdraagt aan de bestrijding van laaggeletterdheid, met 50 tot 100 procent vergroten;
- een forse stijging van het aantal deelnemers aan cursussen lezen en schrijven;
- de totstandkoming van 9 provinciale aanvalsplannen en van een aanzienlijk aantal gemeentelijke aanvalsplannen;
- de uitvoering van lokale en regionale leesbevorderingsplannen in een meerderheid van de gemeenten;

- de verbetering van de effectiviteit van de bestrijding van laaggeletterdheid door onderzoek, monitoring en internationale samenwerking.

Met dit pakket zal de problematiek van de laaggeletterdheid voortvarend en offensief worden aangepakt.

ACHTERGRONDEN

Terugblik

Eind jaren '90 woedde het brede integratiedebat, dat onder meer betrekking had op de verplichte inburgering van nieuwkomers en 'oudkomers'. In die periode stond het onderwijs in het Nederlands als tweede taal (NT2) hoog op de agenda, maar kreeg het onderwijs aan autochtone laaggeletterden minder aandacht. Wellicht mede als gevolg hiervan bedroeg het aantal deelnemers aan een basiscursus NT1 in 2002 grofweg de helft van dat in de jaren 1980.

De Stichting Belangenbehartiging Alfabetisering ABC vroeg hiervoor de aandacht van de landelijke politiek. Tegelijkertijd bleek uit onderzoek van de OESO dat Nederland 1,5 miljoen 'functioneel ongeletterden' telt, waarvan velen op zich wel kunnen lezen en schrijven, maar dermate beperkte vaardigheden hebben dat dit hun persoonlijk en maatschappelijk functioneren ernstig belemmert.¹

Om het probleem van de laaggeletterdheid het hoofd te bieden is in 2001 een actieplan gelanceerd voor de circa 250.000 Nederlandstaligen die behoren tot de minst geletterde categorie onder de laaggeletterden. Dit plan, dat een jaar later werd uitgewerkt in een meerjarenplan 2002-2006, beoogt het publiek bewust te maken van het verschijnsel laaggeletterdheid en het taboe dat nog altijd op dit onderwerp rust, te doorbreken. Daarnaast zet het laaggeletterden aan om deel te nemen aan een basiscursus lezen en schrijven in een van de regionale opleidingscentra (ROC's).

Medio 2004 is het meerjarenplan tussentijds herzien. Bij die herziening werd het streefcijfer gesteld op 5% van de doelgroep. De doelgroep is de categorie van 250.000 autochtone 'échte analfabeten'. Het streven was dus (en blijft) om op 12.500 cursisten uit te komen.²

Definitie van laaggeletterdheid

Vroeger werd geletterdheid gedefinieerd als de puur technische vaardigheid van het kunnen lezen en schrijven. In de huidige kennissamenleving, die steeds hogere eisen stelt aan ons vermogen om informatie te verwerken, volstaat die vaardigheid echter niet meer. Zo hoefde een werknemer vroeger alleen woorden te kunnen ontcijferen en zijn naam te kunnen schrijven. Tegenwoordig moet hij echter ook veiligheidsvoorschriften kunnen lezen en percentages kunnen berekenen. Ook moet hij eigenlijk een computer kunnen bedienen.

De OESO herdefinieert geletterdheid daarom als de kennis en vaardigheden die nodig zijn om:

- informatie te begrijpen en te gebruiken uit teksten (bijvoorbeeld redactionele artikelen, nieuwsberichten, gedichten, fictie);
- informatie te vinden en te gebruiken in bijvoorbeeld sollicitatiebrieven, bijsluiters, loonlijsten, transportschema's, kaarten, tabellen en grafieken;
- losse of opeenvolgende rekenkundige bewerkingen uit te voeren aan de hand van getallen vermeld op gedrukte materialen.

¹OESO, *Literacy in the information age: Final report of the international adult literacy survey (IALS)*. Parijs, 2000.

² Uit de jaarlijkse metingen van het aantal ingeschreven cursisten blijkt dat dit in de periode lopend van het schooljaar 2001-2002 tot en met het schooljaar 2002-2003, met zes procent is gestegen. Daarna lijkt het min of meer stabiel te zijn gebleven (lichte daling van 5 procent ten opzichte van de eerste vervolgmeting).

Bij het laatste kan men denken aan vaardigheden als:

- de totaalprijs bepalen bij het boodschappen doen;
- een fooi berekenen;
- een bestelformulier invullen;
- het rentebedrag bepalen bij het aangaan van een persoonlijke lening.

Geletterdheid, zo wordt tegenwoordig algemeen erkend, heeft dus meerdere dimensies. Door de verschillende dimensies van geletterdheid te combineren ontstaat een vergelijkingsmaatstaf waarmee men kan aangeven op welk niveau mensen geletterd zijn. Onder laaggeletterden of 'functioneel ongeletterden' verstaat men degenen die op het laagste niveau zitten.

Kenmerken van laaggeletterden

Er zijn in Nederland onverwacht veel laaggeletterde volwassenen. Laaggeletterde volwassenen hebben relatief lage inkomens³ en minder kans op werk dan anderen. Ook zijn zij vaker werkloos, zo blijkt uit internationaal onderzoek.⁴ Laaggeletterde volwassenen met een betaalde baan hebben bovendien veel minder kans dan anderen op een opleiding of training verzorgd door de werkgever.⁵

Aangezien volwassenen met een laag niveau van geletterdheid meer geconfronteerd worden met werkloosheid, zijn ze vaker aangewezen op een vervangingsinkomen via de sociale zekerheid.⁶ Gezien deze correlatie en de samenhang tussen laaggeletterdheid en inkomensniveau, kan de samenleving door taal- en rekenvaardigheden te verbeteren uitkeringsgeld besparen en belastinginkomsten winnen. Investerings in verhoging van het geletterdheidsniveau begunstigen tevens de condities voor sociale cohesie, kritisch burgerschap en participatie in het maatschappelijk leven.

Bij laaggeletterden is die participatie vaak zeer beperkt. Zo laat Brits onderzoek zien dat laaggeletterden nauwelijks deelnemen aan gemeenschapsactiviteiten in buurten, scholen, bewonersgroepen of politieke partijen.⁷

³ DfEE, *Assembling the fragments: a review of research on adult basic skills*. Londen, 2001.

⁴ Laaggeletterde vrouwen hebben drie maal minder kans dan andere vrouwen om tussen de 23 en 33 jaar een fulltime baan te vinden. Laaggeletterde mannen hebben vijf keer minder kans dan andere mannen om tussen de 23 en 33 jaar een fulltime baan te vinden. Onder 37-jarigen is de kans op werkloosheid bij mannen met een laag niveau van taal- en rekenvaardigheid zes keer zo hoog als bij andere mannen. DfEE, *op. cit.*

⁵ Van de laaggeletterde mannen tussen 23 en 33 jaar die een baan hadden, heeft 66% nooit een aanvullende opleiding op het werk gehad. Bij hooggeletterde mannen ligt dat percentage op 36. 78 % van de laaggeletterde vrouwen tussen de 23 en 33 jaar met een betaalde baan heeft nimmer een aanvullende opleiding op het werk ontvangen. DfEE, *op. cit.*

⁶ Uit onderzoek in de Verenigde Staten blijkt dat 79% van de 19 tot 23-jarigen die leven van een sociale uitkering, een geletterdheidsniveau heeft dat beneden het Amerikaanse gemiddelde ligt. Van de Britse volwassenen die uitsluitend leven van een sociale uitkering, scoort twee derde op de twee laagste niveaus van geletterdheid. DfEE, *op. cit.*

⁷ Drie procent van de laaggeletterde mannen is ooit publiek actief geweest, tegenover dertig procent van de mannen met goede taal- en rekenvaardigheden. Veertien procent van de laaggeletterde vrouwen is ooit publiek actief geweest, tegenover 47 % van de vrouwen met goede taal- en rekenvaardigheden. Slechts 14 % van de laaggeletterde mannen is geïnteresseerd in politiek, tegenover 53 % van de hooggeletterde mannen. De helft van de laaggeletterde mannen is van mening dat geen enkele politieke partij iets goeds kan doen, tegenover 10 % van de hooggeletterde mannen. Vrouwen met geringe rekenvaardigheden gaan drie keer minder stemmen dan vrouwen die goed kunnen rekenen. Twintig procent van de volwassenen met een lage geletterdheid is niet op de hoogte van de actualiteit of van belangrijke gebeurtenissen, tegenover 1 % van de hooggeletterde volwassenen. DfEE, *op. cit.*

Doordat laaggeletterden weinig participeren en niet lezen, zijn zij een moeilijk te bereiken doelgroep. Een andere factor die hen slecht bereikbaar maakt, is dat velen van hen zich schamen voor hun laaggeletterdheid en deze trachten te verbergen. Het blijkt dat zij een duwtje in de rug nodig hebben, maar dat duwtje kan pas worden gegeven wanneer het taboe dat op laaggeletterdheid rust, wordt doorbroken.

Schematisch overzicht 1: Kengetallen laaggeletterdheid

Aantal functioneel analfabeten van boven de 16 jaar *	1.500.000
Hun aandeel in de volwassen Nederlandse bevolking *	13%
Aandeel van functioneel analfabeten onder de jongeren van 16 tot 24 jaar **	7%
Aantal autochtone functioneel analfabeten *	1.000.000 (67%)
Aantal allochtone functioneel analfabeten *	500.000 (33%)
Aantal functioneel analfabeten in de beroepsbevolking *	350.000 (6%)
Aandeel van functioneel analfabeten in de niet-werkende bevolking **	17%
Aandeel van functioneel analfabeten onder de mensen in de laagste inkomenscategorieën **	32%
Aandeel van de beroepsbevolking dat geen formele startkwalificatie heeft *	28%
Aantal mensen in Nederland dat de vaardigheden lezen en rekenen niet voldoende beheerst om adequaat te functioneren in de kenniseconomie**	3 à 4 miljoen

* Bron: Th. Bersee, D. de Boer en E. Bohnenn, *Alles moet tegenwoordig op papier. Een verkennend onderzoek naar functioneel analfabetisme, werk en opleiding*. CINOP, 's-Hertogenbosch, 2003, p. 65.

** Bron: W. Houtkoop, *Basisvaardigheden in Nederland. De 'geletterdheid' van de Nederlander: economische, sociale en educatieve aspecten van de taal- en rekenvaardigheden van de Nederlandse beroepsbevolking*. Max Goote Kenniscentrum voor Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie, Amsterdam, 2000.

Een probleem van alle leeftijden

Laaggeletterdheid is niet alleen een probleem van volwassenen: vaak begint het al op jonge leeftijd. Zo hebben jonge kinderen uit 'taalarme' gezinnen een taalachterstand van gemiddeld twee jaar, die zij gedurende hun schoolloopbaan vaak niet meer inlopen. Later, op de basisschool, heeft ongeveer tien procent van de leerlingen moeite met leren lezen.

Dat is deels te wijten aan dyslexie, waarmee scholen niet altijd goed weten om te gaan, deels aan cognitieve beperkingen en aan achtergrond- en milieukeurmerken.

Na het basisonderwijs te hebben doorlopen, arriveren de leerlingen in het voortgezet onderwijs.

Nederlandse leerlingen in het voortgezet onderwijs scoren weliswaar gemiddeld beter dan die in de meeste andere OESO-landen, maar zij die aan de onderkant zitten doen het veel minder goed. Zo is het aantal voortijdig schoolverlaters (64.000) in Nederland relatief groter dan in de overige OESO-landen en behoort elf procent van de leerlingen in het Nederlands voortgezet onderwijs tot de zwakste 25% van de OESO. Zeven procent van de recente schoolverlaters (16 tot 19-jarigen) komt niet verder dan leesniveau 1.⁸ Ongeveer een vijfde van de brugklasleerlingen blijkt onvoldoende in staat om de teksten

⁸ Nederlands rapport *International Adult Literacy Survey*.

die op school worden aangeboden, met begrip te lezen. Veertien procent van de brugklasleerlingen beschikt over onvoldoende woordkennis.⁹

Net zoals het voortgezet onderwijs heeft ook het middelbaar beroepsonderwijs veel met laaggeletterdheid te kampen: De achterstand qua geletterdheid die eerder in de schoolloopbaan is opgelopen, zet zich door tot in het mbo. Het is een verdienste van het onderwijs als die achterstand niet verder toeneemt.

Volgens een onderzoek van CINOP beschikt ruim de helft van de mbo-leerlingen over onvoldoende taalvaardigheid Nederlands om op school en in de beroepspraktijk naar behoren te functioneren. Het onderzoek laat zien dat de taalvaardigheidsdeficiëntie zich manifesteert bij alle ROC's, alle opleidingsniveaus en alle beroepsrichtingen.

Om de leerlingen naar het vereiste geletterdheidsniveau te tillen, zijn uiteraard competente leerkrachten nodig. Een deel van de toekomstige leerkrachten lijkt echter eerst zelf een taal- of rekenachterstand weg te moeten werken: ongeveer de helft van alle eerstejaars Pabo-studenten, zo bleek uit een in 2002 gepubliceerd onderzoek, zakt voor een taaltoets op het niveau van groep acht van de basisschool.

Hebben leerlingen eenmaal leren lezen, dan moeten ze die vaardigheid gedurende de rest van hun leven ook behouden. Dat doe je door te blijven lezen. De trend is echter dat mensen steeds minder lezen.¹⁰ Onder de jongste leeftijdsgroep lopen de leescijfers sneller terug dan onder oudere groepen.

⁹ Gegevens ontleend aan het Onderwijsverslag 2003-2004.

¹⁰ In 2000 bracht de Nederlandse bevolking wekelijks 23% minder tijd achter een boek door dan in 1995 (SCP-rapport *De sociale staat van Nederland*, p. 123). Nam in 1975 nog de helft van de bevolking elke week een boek ter hand, in 2000 was dat krap een derde (SCP-rapport *Achter de schermen*, p. 56). Het lenen van boeken bij de bibliotheek loopt dan ook terug (SCP-rapport *De sociale staat van Nederland*, p. 154). In tien jaar tijd nam bovendien het bereik van tijdschriften en kranten met een zesde af (SCP-rapport *Achter de schermen*, p. 56).

HOOFDSTUK 1: LEERLINGEN EN OUDERS

Voorkómen is beter dan genezen, en een goede school waar niet alleen de leerlingen maar ook de ouders en de gemeenschap sterk bij zijn betrokken, voorkomt laaggeletterdheid. De school ofwel het onderwijs zal aan het offensief tegen laaggeletterdheid bijdragen middels:

- doorlopende taalleerlijnen;
- voor- en vroegschoolse educatie;
- schakelklassen;
- verbetering van het taalonderricht in het primair onderwijs;
- bestrijding van dyslexie en leesproblemen;
- taalbeleid in het voortgezet onderwijs;
- taalbeleid in het middelbaar beroepsonderwijs;
- terugdringen van schoolverzuim en van vroegtijdig schoolverlaten;
- competentie-ontwikkeling en deskundigheidsbevordering van leraren.

De volwasseneneducatie, die wel tot het onderwijs maar niet tot het initieel onderwijs behoort, zal ter sprake komen in het derde hoofdstuk, dat handelt over de gemeenten als opdrachtgevers van de volwasseneneducatie. In dat hoofdstuk zal tevens worden ingegaan op de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor het terugdringen van onderwijsachterstanden.

De ouders en de gemeenschap erbij betrekken

Bij elk van de in dit hoofdstuk voorgestelde onderwijsmaatregelen zal worden nagegaan, hoe de ouders van de leerlingen en de lokale gemeenschap kunnen worden betrokken bij de uitvoering ervan. Dit kan bijvoorbeeld door 'brede scholen' en laagdrempelige 'community colleges' te vormen. Daardoor krijgen ouders meer interesse voor de school, leren zij zelf lezen en schrijven, en kunnen zij voortaan hun kinderen voorlezen en helpen met het huiswerk. Aldus slaat men drie vliegen in één klap.

Doorlopende taalleerlijnen

De verschillende sectoren binnen het onderwijs, zoals het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het MBO, zijn geneigd elk hun eigen systeem te ontwikkelen, dat niet noodzakelijkerwijs aansluit op de systemen van de andere sectoren. Dit leidt onder meer tot discontinuïteit in leerlijnen, ook binnen het taalonderwijs. Leerlingen worden hiervan de dupe.

Om dat te voorkomen is het van belang dat er doorlopende taalleerlijnen worden ontwikkeld. Met het oog hierop zal het ministerie van OCW opdracht geven tot de ontwikkeling van een in eerste instantie op het vmbo en het mbo gericht (en eventueel digitaal) taalportfolio. Het taalportfolio is een instrument voor individuele programmering en voortgang. Ook prikkelt het leerlingen, wanneer die

eenmaal in het mbo zijn beland, tot reflectie op hun eigen taalniveau en op wat nodig is om hen naar het streefniveau te brengen.¹¹

Voor- en vroegschoolse educatie

Jonge kinderen (2 tot 6 jaar) met een taalachterstand kunnen deze inlopen door deel te nemen aan voor- en vroegschoolse educatie (VVE).¹² Instellingen waar VVE wordt aangeboden (kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en scholen) moeten werken met gestructureerde didactische programma's, voornamelijk gericht op het verbeteren van de beheersing van de Nederlandse taal. Om de effectiviteit van deze programma's te vergroten en de taaldimensie ervan te versterken, is in 2002 de Taallijn VVE ontwikkeld door Sardes en het Expertise Centrum Nederlands. De Taallijn VVE is geïntegreerd in de bestaande veelgebruikte VVE-programma's. Momenteel zijn ruim 2000 leidsters aan het werk met de Taallijn VVE. Om dat te verankeren heeft OCW tot 2008 extra middelen beschikbaar gesteld

In de Taallijn VVE krijgt ook de ouderbetrokkenheid aandacht, door het gebruik van een gezinsportfolio: een plakboek dat heen en weer gaat tussen de peuterspeelzaal en het gezin en waarin werkjes van het kind worden verzameld, evenals foto's van thuis. Het plakboek is het uitgangspunt voor gesprekken tussen leidster en kind, leidster en ouder en ouder en kind.

Tevens zijn in het kader van de Taallijn VVE twee televisieprogramma's ontwikkeld: Meneer Logeer en Z@ppflat.

¹¹ Deze zelfreflectie is des te meer noodzakelijk daar veel leerlingen hun eigen taalvaardigheid zwaar overschatten. J. Neuvel, Th. Bersee, H. den Exter en M. Tijssen, *Nederlands in het middelbaar beroepsonderwijs. Een verkennend onderzoek naar het onderwijsaanbod Nederlands en de taalvaardigheid van de leerlingen*. CINOP, 's-Hertogenbosch, 2004, p. 72.

¹² De voorschoolse educatie is een verantwoordelijkheid van de gemeenten, de vroegschoolse educatie maakt daarentegen deel uit van het onderwijs. De gemeentelijke verantwoordelijkheid voor voorschoolse educatie zal ter sprake komen in het hoofdstuk over de gemeenten (pagina 32).

Z@ppflat

Presentatrice Mylene bezoekt elke ochtend twee peuters of kleuters in de Z@ppflat. Ze praat met de kinderen en samen doen ze een spelletje of andere activiteit in het kader van een thema, bijvoorbeeld 'feest', 'kapper' of 'logeren'. Tijdens het gesprek en de activiteit komen allerlei woorden aan bod en gebruiken de kinderen voorwerpen die bij het thema horen. Mylene zorgt ervoor dat de kinderen veel aan het woord zijn, want veel praten is goed voor de taalontwikkeling. Het programma bevordert ook de taalontwikkeling van de kinderen thuis, doordat zij kennis maken met nieuwe woorden in duidelijke contexten. Ook op de peuterspeelzaal is de Z@ppflat bekend. De Z@ppflatposter geeft er aanleiding tot allerlei gesprekjes. De kinderen kunnen daar hun eigen foto's op plakken, zodat het hun eigen Z@ppflat wordt. Veel kinderen hebben een poster met tips voor ouders mee naar huis gekregen, zodat ze ook met hun ouders kunnen praten naar aanleiding van de uitzendingen van de Z@ppflat. De Z@ppflat is daarmee een krachtig taalleerinstrument temidden van de driehoek leidster-kind-ouder.

Net zoals bij Z@ppflat ligt ook bij Meneer Logeer de nadruk op de ontwikkeling van woordbegrip bij jonge kinderen. Beide programma's worden bekeken door peuters en ouders thuis. Zij worden uitgezonden door Z@ppelin.

Voor de versterking van de doorgaande taallijn voor groep 1 en 2 van het basisonderwijs wordt aangesloten bij het TV-programma Koekeloere. Koekeloere is een onderdeel van School/TV, dat veel aandacht besteedt aan de taal- en leesontwikkeling van kinderen. Elke week wordt in negen van de tien kleutergroepen gekeken naar het programma.

Met ingang van 1-8-2005 ontvangen basisscholen middelen voor de vroegtijdige bestrijding van onderwijsachterstanden.¹³ Deze middelen kunnen scholen ook inzetten voor VVE. Het is de bedoeling dat scholen met deze middelen de komende jaren zorg dragen voor de deelname van kinderen met een (taal-)achterstand aan vroegschoolse educatie en voor de financiering van de vroegschoolse educatie. Gemeenten zullen de komende jaren de nadruk leggen op de deelname van achterstandskinderen aan het voorschoolse deel van VVE en de financiering hiervan (zie verder hoofdstuk 3:

Volwasseneneducatie, gemeenten en provincies). Uiteraard blijven gemeenten en schoolbesturen gezamenlijk verantwoordelijk voor het garanderen van de doorgaande leerlijn van het voorschoolse naar het vroegschoolse traject.

Schakelklassen

Er is een wetswijziging in voorbereiding die het mogelijk maakt om in het primair onderwijs met schakelklassen te werken. Dat zijn speciale klassen voor leerlingen die een dusdanig grote taalachterstand hebben dat zij niet kunnen deelnemen aan het reguliere onderwijsprogramma. Gedurende één jaar wordt deze leerlingen intensief taalonderwijs geboden, waardoor zij hun taalachterstand inlopen, opdat zij daarna met succes aan het reguliere onderwijs kunnen deelnemen.

¹³ Regeling toekenning extra achterstandenmiddelen aan basisscholen voor schooljaar 2005-2006, gele katern nr. 5, 23 maart 2005

Voor het intensief taalonderwijs wordt extra leertijd gereserveerd, ofwel in de vorm van een extra leerjaar ofwel in de vorm van een verlengde schooldag. Aan gemeenten zal jaarlijks, naar verwachting met ingang van het schooljaar 2006-2007, een budget voor het inrichten van schakelklassen beschikbaar worden gesteld.¹⁴ Over de inzet van de middelen zullen zij overleggen met de schoolbesturen.

Verbetering van het taalonderricht in het primair onderwijs

Als reactie op signalen uit het veld dat de kwaliteit van het taalonderwijs verbetering behoeft, werd in 1996 het Expertisecentrum Nederlands (EN) gevestigd aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Het EN kreeg acht jaar (1996-2003) de tijd om het taalonderricht in het primair onderwijs te verbeteren. Vertrekpunt hierbij is het concept van interactief taalonderwijs, dat wil zeggen de idee dat leerlingen hun taalvaardigheid verbeteren door met elkaar en met de leerkracht te werken aan voor hen herkenbare activiteiten uit het dagelijks leven.

Onlangs is besloten het EN-project te verlengen met een periode van vier jaar (2004-2007). Speerpunten voor die periode zijn de ontwikkeling en implementatie van prototypen voor interactief taalonderwijs. Via een digitaal medium (TOPsite) gaat het EN schoolteams ondersteunen bij het opstellen en uitvoeren van een taalontwikkelingsplan en aan leraren een leeromgeving bieden waarbinnen zij competenties voor interactief taalonderwijs kunnen ontwikkelen.

Pilots taalbeleid basisonderwijs

Het voorstel is om in het kader van de herijking van de gewichtenregeling in het primair onderwijs de komende jaren een intensief experiment met de bestrijding van taalachterstanden te houden. Door middel van pilots krijgen zowel de basisscholen als scholen voor speciaal basisonderwijs de kans om taalachterstanden te lijf te gaan. De resultaten van het experiment worden verspreid, zodat alle scholen ervan profiteren. Ook gaat het experiment na welke (soorten) scholen kampen met extra grote taalachterstanden. De pilotscholen gaan aan de slag met een kwalitatief zeer goed taalbeleid voor kinderen met taalachterstanden (programma's, methoden, strategieën, deskundigheidsbevordering, doorlopende leerlijnen). Hierbij maken ze zoveel mogelijk gebruik van bestaande kennis, kunde en ervaringen. Waar nodig wordt een nieuw onderdeel ontwikkeld. Elke school werkt met een aanpak op maat.

'Alle ouders doen mee'

Ouders krijgen op de school van hun kinderen lees- en schrijfcursussen aangeboden.

Centraal in de cursussen staan onderwerpen en thema's die relevant zijn voor de opvoeding en het onderwijs van de kinderen. Eén van de cursisten: "Mijn dochter vindt het erg spannend dat ik leer lezen. Straks kan ik háár eindelijk helpen met haar huiswerk, nu helpt zij mij nog."

Het project is een resultaat van brede samenwerking: de cursussen worden verzorgd door ROC Zadkine op een achttal basisscholen in Rotterdam. De uitvoering van het

¹⁴ Zie verder p. 32.

project geschiedt door CED-groep. De gemeente Rotterdam, Stichting Lezen & Schrijven en de bedrijven BP en Unilever ondersteunen het project financieel en in mankracht.

Bestrijding van dyslexie en leesproblemen

Om (potentiële) leesproblemen te voorkomen en dyslexie te signaleren, zijn voor het primair en voortgezet onderwijs een expertsysteem en verschillende protocollen voor leesproblemen en dyslexie ontwikkeld.

Daarnaast zorgt het Masterplan Dyslexie ervoor dat deze leerlingen snel en goed worden begeleid. Het Masterplan doet dit door bestaande activiteiten voor dyslectische leerlingen beter op elkaar af te stemmen. Het Masterplan wordt in het voorjaar van 2006 geëvalueerd.

Taalbeleid in het voortgezet onderwijs

Het Landelijk Beleidskader Gemeentelijk Onderwijsachterstandenbeleid houdt per 1 augustus 2006 op te bestaan. Hiermee verdwijnt ook de wettelijke basis voor taalachterstandenbeleid dat voor alle scholen voor VO geldt. Bovendien verandert per 1 januari de wijze, waarop de extra middelen voor onderwijsachterstanden in het voortgezet onderwijs ingevuld worden. Per 1 januari 2007 wordt de cumi-regeling VO, die scholen bekostigt op basis van etniciteit, vervangen door het Leerplusarrangement VO, dat aan circa 100 scholen met minimaal 30% leerlingen uit achterstandswijken extra middelen verschaft om voortijdig schoolverlaten tegen te gaan, beter maatwerk te leveren aan leerlingen en schoolloopbanen te optimaliseren. Dit laatste kan onder meer geschieden door taalachterstanden weg te werken.

Gezien deze veranderingen en gezien het streven van het kabinet om onderwijsachterstanden effectiever aan te pakken en de integratie te bevorderen, wordt thans door OCW onderzocht of ook in de toekomst een nieuw taalachterstandenbeleid mogelijk en nodig is, hoe dat er uit kan zien en wat daarvoor nodig is. Uitgangspunt daarbij is de wens van het kabinet om de scholen meer centraal te stellen en om ook autochtone leerlingen explicieter in de doelgroep op te nemen.

Naast deze aanpassingen van het beleid ondersteunt OCW -vaak samen met landelijke ondersteuningsinstellingen en/of andere departementen- concrete initiatieven en projecten die bijdragen aan het terugdringen van taalachterstanden in het voortgezet onderwijs. Zo draagt OCW momenteel bij aan de Campagne Leersuccessen vmbo en aan projecten die de SLO en het Platform Taalgericht Vakonderwijs uitvoeren om de invoering van taalgericht vakonderwijs te stimuleren en ondersteunen. Ook ontwikkelt het taalcentrum van de Rijksuniversiteit Groningen, het Etoc, in opdracht van OCW een luistertoets voor de brugklas, een tekstbegriptoets voor het vmbo en een remediëringsprogramma, aansluitend op de lees- en luistervaardigheidstoetsen. Ook subsidieert OCW de oprichting van een kennisgemeenschap taalachterstanden VO, die wetenschap en praktijk op het gebied van taalachterstanden met elkaar in contact brengt. Deze kennisgemeenschap zal worden opgezet door het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt, in nauwe samenwerking met de Universiteit van Amsterdam en Schoolmanagers VO. Verder werkt Stichting Lezen & Schrijven thans, met subsidie van SZW en ondersteund door OCW, aan Taalkr8!

Taalkr8!

Taalkr8! bestaat uit workshops rappen, dichten en een Lagerhuisdebat. De workshops geven jongeren plezier in taal. Tegelijkertijd maken ze hen duidelijk dat een goede taalbeheersing nodig is om actief te kunnen deelnemen in de samenleving.

De eerste Taalkr8!-dag is georganiseerd op een VMBO-school in Purmerend.

Ambassadeurs alfabetisering zijn intensief bij de dag betrokken.

Een van de Taalkr8!- deelnemers: "Je moet tegenwoordig overal kunnen schrijven.

Vroeger kon je nog wel een kruisje zetten. Dat kan niet meer. Als ik niet zou kunnen lezen en schrijven, zou ik denk ik een beetje gek worden."

Voor het project is een promotie-DVD ontwikkeld, die naar alle VMBO-scholen wordt gestuurd. Ook worden twee websites ontwikkeld, een voor docenten en een voor en door jongeren.

Terugdringing schoolverzuim

Sinds 2003 ontvangt de Tweede Kamer jaarlijks een rapportage verzuimgegevens leerplicht, die vergezeld gaat van een korte beleidsreactie. Daarin staat beschreven hoe, in het kader van een deelproject Handhaven op Niveau, de handhaving van de Leerplichtwet wordt geïntensiveerd. Door middel van manifestaties als de Dag van de Leerplicht wordt hiervoor aandacht gevraagd.

De huidige stand van de taalvaardigheid in het middelbaar beroepsonderwijs

In het mbo worden al enige tijd signalen afgegeven dat het taalvaardigheidsniveau van de deelnemers tekortschiet. Volgens een door CINOP uitgevoerd onderzoek beschikt ruim de helft van de mbo-leerlingen over onvoldoende taalvaardigheid Nederlands om zowel op school als in de beroepspraktijk naar behoren te kunnen functioneren.¹⁵ Het lage taalniveau heeft onder meer te maken met een toenemende instroom van taalzwakke leerlingen of leerlingen met een taalachterstand en deze achterstand wordt in het mbo niet meer ingehaald.

Taalvaardigheid is een voorspellende factor voor schoolsucces. Bezien vanuit het perspectief van voortijdig schoolverlaten zou dit een belangrijk aanknopingspunt kunnen vormen voor verhoging van het rendement.

Het hierboven genoemde onderzoek laat zien dat de zorg over het tekort aan taalvaardigheid van de leerlingen zich uitstrekt over alle ROC's, alle opleidingsniveaus en alle beroepsrichtingen. De verwachting is dat de problematiek rondom taalvaardigheid in de toekomst zal toenemen. Ook in de evaluatie van het Studiehuis wordt gesignaleerd dat juist de taal- en rekenvaardigheden van de leerlingen teleurstellend zijn.

Wat betreft laaggeletterdheid concentreren de problemen zich vooral aan de onderkant van het mbo (drempelloze instroom, niveau 1 en 2 opleidingen, arbeidsmarktkwalificerende assistent-opleidingen). Een substantieel deel van de leerlingen kan als functioneel analfabeet gekwalificeerd worden. Voor

¹⁵ J. Neuvel, Th. Bersee, H. den Exter en M. Tijssen, *Nederlands in het middelbaar beroepsonderwijs. Een verkennend onderzoek naar het onderwijsaanbod Nederlands en de taalvaardigheid van de leerlingen*. CINOP, 's-Hertogenbosch, 2004, p. 13.

een deel van de leerlingen is dit niveau tevens 'eindonderwijs'. Het is dan ook des te meer van belang dat deze leerlingen uitstromen met voldoende taalvaardigheid om in hun latere levensloopbaan goed te kunnen blijven functioneren.

De invoering van competentiegericht leren en opleiden in het mbo

In de ontwikkeling naar competentiegericht leren en opleiden in het mbo zien we dat specifieke aandacht voor het bijbrengen van taalvaardigheden eerder af- dan toeneemt. Bij het geïntegreerde aanbod zoals vormgegeven in het competentiegericht leren dreigt de aandacht voor taalontwikkeling ondergesneeuwd te raken. Beroepsvakdocenten nemen delen van het onderwijs Nederlands voor hun rekening, maar missen daarvoor de deskundigheid en middelen. Docenten zijn weinig vertrouwd met de specifieke taalproblemen van de taaltzwakke en anderstalige leerlingen en de specifieke didactiek die nodig is om die taalontwikkeling te stimuleren. Zowel bij docenten Nederlands als bij beroepsvakdocenten ontbreekt het aan inzicht in de complexiteit van hun eigen taalgebruik of van het taalgebruik in leermiddelen en toetsen.¹⁶

Tegelijkertijd vereisen de heterogeniteit en de niveauverschillen tussen deelnemers juist meer individueel maatwerk.

De beroepspraktijk vraagt om competente beroepsbeoefenaars met goede sociaal-communicatieve vaardigheden. Zelfstandig leren en werken, en samenwerken met anderen kan alleen bij een goede leesvaardigheid en goede mondelinge vaardigheden.

Het is daarom van belang om in de opleiding een krachtige leeromgeving met een sterke praktijkcomponent te realiseren en om bij docenten competenties te ontwikkelen waarmee zij de taalontwikkeling bij competentiegericht leren expliciet stimuleren. Belangrijke voorwaarden zijn daarbij het bevorderen van interactie en communicatie; het ontwikkelen van opdrachten die samenwerkend leren noodzakelijk maken; expliciete aandacht voor woordenschatverwerving; het ontwerpen van contextgerichte taaltaken en het geven van adequate feedback van zowel vakdocenten als taaldocenten op het taalgedrag en de -vaardigheden van de leerlingen.

Huidige ontwikkelingen binnen het mbo

Inmiddels wordt hard gewerkt aan de doorlopende leerlijnen vmbo-mbo en aan de invoering van het competentiegericht leren en opleiden in het mbo. De ontwikkeling van doorlopende taalleerlijnen in het curriculum en het individueel begeleiden van de deelnemers moet daarbij een belangrijke prioriteit krijgen. Invoering van het taalportfolio is daarvoor een noodzakelijke voorwaarde. Bij de huidige ontwikkelingen met betrekking tot de arbeidsmarktkwalificerende assistent-opleiding (AKA) op niveau 1, waar juist veel risicoleerlingen aan deelnemen, zijn taalontwikkeling en taalondersteuning door het hele curriculum een belangrijk aandachtspunt.

De ontwikkeling van 'duale trajecten' voor volwassen anderstaligen in de niveau 1 en 2 opleidingen bestaande uit een geïntegreerde aanpak waarbij de taalontwikkeling gekoppeld wordt aan leerstof en

¹⁶ J. Neuvel, Th. Bersee, H. den Exter en M. Tijssen, *Nederlands in het middelbaar beroepsonderwijs. Een verkennend onderzoek naar het onderwijsaanbod Nederlands en de taalvaardigheid van de leerlingen*. CINOP, 's-Hertogenbosch, 2004, p. 15.

taken gerelateerd aan de beroepsuitoefening, heeft enerzijds geleid tot een verhoging van het rendement voor deze deelnemers en anderzijds tot een aanzienlijke deskundigheidsbevordering van de docenten die bij deze ontwikkeling betrokken waren. Deze deskundigheid dreigt echter weer te verdwijnen nu veel NT2-docenten, vooruitlopend op de marktwerking in de inburgering, herplaatst of ontslagen zijn.

Naar een taalbeleid mbo

Taalbeleid is een noodzaak om structureel en systematisch aandacht te besteden aan de taalontwikkeling van de deelnemers en om ervoor te zorgen dat de toegankelijkheid van instructie, begeleiding, leermiddelen en toetsing beter worden afgestemd op het taalvaardigheidsniveau van de deelnemers.¹⁷ Oprichting van taal(expertise)centra, gerichte competentieontwikkeling op het gebied van kennis over taalverwerving en van uitbreiding van het didactische repertoire van álle docenten, en structurele samenwerking van vakdocenten en docenten Nederlands zijn een noodzaak. Sommige ROC's, zoals ROC Mondriaan en ROC Midden-Nederland, hebben een gericht taalbeleid opgezet. In het Platform Taalbeleid, een eigen initiatief van ROC's, zijn acht ROC's vertegenwoordigd. Binnen elk onderwijstype en ook onderwijs overstijgend zouden dergelijke platforms met elkaar moeten afstemmen hoe de doorlopende leerlijnen met betrekking tot taalontwikkeling en het methodisch-didactisch handelen van docenten op een verantwoorde manier kan worden vormgegeven.

Aandacht voor taalontwikkeling in alle lessen

Kennisverwerving en leerstofoverdracht geschieden in het onderwijs door middel van taal. Gezien het niveau van taalvaardigheid van leerlingen, met name in het VMBO en het MBO, moeten alle docenten weten hoe zij hun taalgebruik toegankelijker kunnen maken. Tegelijkertijd zullen zij moeten leren hoe zij in hun lessen aandacht kunnen besteden aan de voortgaande taalontwikkeling van de leerlingen; dit om ervoor te zorgen dat de leerlingen uiteindelijk voldoende taalvaardig worden.

Een methodiek van geïntegreerd taal- en vakleren vereist kennis over taalontwikkeling en uitbreiding van het didactisch repertoire van zowel zaakvakdocenten als docenten Nederlands. Ontwikkelingen zoals de 'Pasvorm' in Arnhem en Breda en 'geïntegreerde trajecten' in het MBO laten zien dat goede resultaten kunnen worden behaald, wanneer alle docenten op deze methodiek zijn getraind.

Taalvaardigheid en rekenvaardigheid

Taalvaardigheid speelt overigens ook een rol bij het rekenen. Veel leerlingen in het mbo, zo blijkt uit het PISA-onderzoek, hebben ook met rekenen moeite. Het gaat dan niet alleen om gecijferdheid.

¹⁷ J. Neuvel, Th. Bersee, H. den Exter en M. Tijssen, *Nederlands in het middelbaar beroepsonderwijs. Een verkennend onderzoek naar het onderwijsaanbod Nederlands en de taalvaardigheid van de leerlingen*. CINOP, 's-Hertogenbosch, 2004, p.18.

Rekenen/wiskunde heeft namelijk ook te maken met problemen oplossen, rationeel denken, plannen en besluiten nemen waarbij taal als instructievoertuig van belang is.¹⁸

Het is de taal die wiskunde voor vmbo-leerlingen tot een moeilijk vak maakt. Wiskundeboeken zijn te moeilijk voor taalzwakke vmbo-leerlingen. Veel methodes gebruiken begrippen die niet of nauwelijks bekend zijn bij jongeren. Daarom hebben deze leerlingen vaak moeite de teksten in hun wiskundeboek te begrijpen.¹⁹

De problematiek rondom rekenvaardigheid hangt dus zeer sterk samen met die van de taalvaardigheid.

Tegengaan voortijdig schoolverlaten

Het tegengaan van voortijdig schoolverlaten is een effectief middel om laaggeletterdheid te voorkomen. Voortijdig schoolverlaten wordt met kracht tegengegaan. Dit heeft ertoe geleid dat het aantal voortijdige schoolverlaters in 2002-2003 met tien procent daalde en dat het zich stabiliseerde in 2003-2004. Het aantal voortijdig schoolverlaters dat wordt herplaatst in het onderwijs of bemiddeld naar werk, is bovendien met 18% gestegen.

De preventie van voortijdig schoolverlaten dient niettemin te worden versneld. In het voorjaar van 2006 zullen de bewindslieden van OCW de Tweede Kamer nader berichten over de vooruitzichten voor de jaren 2007-2010. In die jaren moet nog een aanzienlijke reductie worden gerealiseerd. De Lissabon-doelstelling is namelijk om het aantal jongeren zonder startkwalificatie binnen nu en 2010 te hebben gehalveerd.

Er is al extra geld beschikbaar gesteld voor meer trajectbegeleiding: € 2,5 miljoen in 2005, € 5 miljoen vanaf 2006. Ook is een verdergaande intensivering in voorbereiding. De preventie is verder verbeterd door het Plan van aanpak 'Veiligheid en de opvang van risicojongeren', dat € 44 miljoen extra beschikbaar stelt voor meer en betere leerlingbegeleiding in het primair en voortgezet onderwijs.

Thans wordt overwogen om de leerplichtige leeftijd te verhogen tot 18 jaar. Ten slotte is het streven dat iedere jongere tot 23 jaar een opleiding volgt of aan het werk is.

Behalve dit algemeen beleid zijn er ook nog specifieke maatregelen tegen onderwijsachterstanden onder (potentiële) *drop outs*. Zo schenkt het Plan van aanpak Jeugdwerkloosheid extra aandacht aan het verminderen van taalachterstanden bij (allochtone) jongeren in het vmbo, met name in de leerwerktrajecten vmbo. Binnen dat kader is in het vmbo en mbo een campagne voor risicojongeren opgezet. Het doel van die campagne is om jongeren die dreigen voortijdig het onderwijs te verlaten, een traject aan te bieden waarbij zij via een geïntegreerde aanpak van taal- en vakonderwijs enerzijds en praktijkonderricht anderzijds gestimuleerd worden om hun onderwijs af te ronden, het liefst met een startkwalificatie. In het inhoudelijk opzetten van deze geïntegreerde trajecten zijn in 2004 en 2005 docenten getraind en ondersteund.

¹⁸ Zie ook *Equipped for the future: literacy for the 21st century*. In dit raamwerk wordt *numeracy*, samen met plannen en problemen oplossen, tot het domein van *decision-making* gerekend.

¹⁹ Joanneke Prenger, *Taal telt!* Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 2005.

Bevorderen van behalen niveau startkwalificatie

Om te voorkomen dat jongeren tussen de 12 en 23 jaar de school verlaten zonder dat zij een startkwalificatie hebben behaald, is eind 2001 de RMC-wet in werking getreden. De registratie en de opvang van deze jongeren zijn sindsdien sterk verbeterd, maar vertonen nog hiaten. De aanpak van vroegtijdig schoolverlaten wordt sluitender gemaakt, onder meer door meer leerwerktrajecten en meer duale trajecten te creëren. Duale trajecten kunnen ook uitkomst bieden voor de categorie schoolverlaters zonder startkwalificatie die werken. EVC-procedures zijn een tweede middel om deze categorie jongeren meer kansen te geven op de arbeidsmarkt.

Samenvattend met betrekking tot het beroepsonderwijs

Binnen het beroepsonderwijs verdienen de volgende actiepunten voorrang:

- 1) Ontwikkeling van een beschrijvingskader/raamwerk voor de beschrijving van taalvaardigheid Nederlands inclusief portfolio naar analogie van het Raamwerk NT2 en het Raamwerk Moderne Vreemde Talen (en de portfolio's NT2 en MVT op basis van het Common European Framework) ten behoeve van doorlopende leerlijnen PO-VO-MBO.²⁰
- 2) Bevordering van taalexpertisecentra en taalbeleid op ROC's (en in het vmbo); positionering van het taalonderwijs en vormgeving van een hulpstructuur voor remediëring taal, o.a. NT2 en dyslexie (maar ook discalculie).
- 3) Ondersteuning en competentieontwikkeling van alle docenten op didactisch repertoire met betrekking tot taalontwikkeling en taalondersteuning van de deelnemers (o.a. taalgericht vakonderwijs, NT2, portfoliomethodiek, diagnostisering). Docenten Nederlands moeten hun lessen Nederlands leren koppelen aan relevante beroepscontexten, en hun beroepsvakcollega's ondersteunen bij de activiteiten gericht op taalontwikkeling in de vaklessen. Bovendien moeten beroepsvakdocenten leren hoe zij gedurende de vaklessen handen en voeten kunnen geven aan de taalontwikkeling van hun deelnemers.
- 4) Beschrijving en overdracht 'good practices' (Pasvorm, AKA, Leerdorp, en succesvolle projecten in vmbo en mbo)
- 5) Oprichting van een Landelijk platform Taalbeleid MBO ten behoeve van expertise-uitwisseling en afstemming met Platforms PO en VO.
- 6) Tegengaan voortijdig schoolverlaten door gerichte begeleiding en ondersteuning van taalontwikkeling.
- 7) Bevordering van behalen startkwalificatieniveau.

Samenwerking en afstemming tussen met name de directies VO en BVE is hierbij een noodzakelijke voorwaarde. Daarnaast is na de zomer van 2005 binnen OCW een aparte projectdirectie Voortijdig Schoolverlaters gevormd, waarin medewerkers van genoemde directies participeren.

²⁰ Tegelijkertijd zou een dergelijk beschrijvingskader voor rekenen/wiskunde gewenst zijn.

Lerarenopleidingen en deskundigheidsbevordering

De lerarenopleidingen en ondersteuningsinstellingen (schoolbegeleidingsdiensten) zijn inmiddels begonnen zich te professionaliseren. Er komt een landelijke vertrekregeling voor pabo-studenten die er niet in slagen om binnen een jaar hun taal- of rekenachterstand weg te werken. Overigens nemen sommige opleidingen hun aspirant-studenten nu al een taal- en rekentoets af.

Toch mag er op het gebied van deskundigheidsbevordering nog wel wat meer gebeuren. De regering zal de Kamer op korte termijn een plan voorleggen waarin zij aangeeft hoe zij de taalvaardigheid van aspirant-leraren en hun didactisch repertoire op het gebied van het bevorderen van taalontwikkeling gaat vergroten.

Daarnaast zal in 2006-2007 achttien miljoen euro worden geïnvesteerd in de professionalisering van VVE-personeel. Leidsters van kinderdagverblijven/peuterspeelzalen en leerkrachten in groep 1 en 2 krijgen daardoor de mogelijkheid specifieke programmatrainingen te volgen. Verder zal er een VVE-module ontwikkeld worden die geïntegreerd wordt in de SPW3 en Pabo-opleidingen in 2006/2007.

Schematisch overzicht 2: De maatregelen met betrekking tot leerlingen en ouders nog eens op een rij

Bedragen maal duizend euro

Maatregel	doelstelling	te bereiken resultaten	Kritische succesfactoren	al begroot of lopend beleid / externe financiering	2006	2007-2010, per jaar
Toekenning extra achterstanden-middelen aan basisscholen	Aanpak onderwijs-achterstanden in groep 1 t/m 4, incl. VVE	Taalachterstanden op zo jong mogelijke leeftijd aanpakken	Middelen inzetten voor de jongste leerlingen	Al begroot vanaf 1-8-2005		
Pilots taalbeleid	Inzicht krijgen in taalachterstanden	Bestrijden van taalachterstanden	Opleveren van bruikbare inzichten voor de aanpak van het bestrijden van taalachterstanden	Naar verwachting 4 mln euro per jaar (beschikbaar)		
Nieuw taalachterstanden beleid VO	VSV tegengaan, betere school-loopbanen, bevordering integratie	Meer aandacht voor en een structurele positie van taalbeleid binnen scholen	De scholen centraal stellen. Ook aandacht voor autochtonen.			
Verhoging leerplichtige leeftijd (wordt overwogen)	VSV tegengaan	Substantieel meer leerlingen blijven op school gedurende leerplichtige leeftijd	Blijven toezien op naleving leerplicht.			
Kwaliteitsimpuls lerarenopleidingen	Verbetering didactisch repertoire en taalvaardigheid van studenten	Alle lerarenopleidingen nemen taal- en rekentoets af. Wegwerken van alle taal- en rekenachterstanden	Commitment van opleidingsmanagement. Deskundigheidsbevordering van PABO-docenten.	Zie Beleidsagenda Lerarenopleidingen		
Bevordering taalexpertise-centra en taalbeleid MBO	Betere positionering taalonderwijs op ROC's. Bevordering toegankelijkheid en rendement	Meer aandacht voor taalontwikkeling. Verbeterde opvang van o.m. NT2, dyslexie en discalculie. Hoger onderwijsrendement.	Commitment van het management.	Co-financiering door ROC's	250	250
Competentie-ontwikkeling MBO-(VMBO)-docenten	Vergroting didactisch repertoire m.b.t. NT2, taalgericht vakonderwijs, portfolio-methodiek en diagnostisering	Kruisbestuiving tussen vak- en taaldocenten.	Afstemmen met taalbeleid VO-PO. Zowel kijken naar lerarenopleiding als bijscholing.	Co-financiering door ROC's	225	375
Versterking Landelijk Platform Taalbeleid MBO. Beschrijving en overdracht good practices.	Expertise-uitwisseling.	Competentie-ontwikkeling. Verhoging rendement. Meer gekwalificeerde uitstroom. Verspreiding van innovatieve initiatieven, zoals Pasvorm, AKA, Leerdorp	Middelen en management-aansturing. Disseminatie. Good practices institutioneel verankeren.	Co-financiering door ROC's	50	50

Landelijke afstemming taalbeleid VO-PO-MBO	Coördinatie doorlopende leerlijnen, methodiek, uitvoering portfolio en competentie-ontwikkeling docenten	Competentie-ontwikkeling. Verhoging rendement. Meer gekwalificeerde uitstroom.	Middelen. Afstemming op beleidsniveau.		50	50
Ontwikkeling en invoering (digitaal) taalportfolio en raamwerk voor beschrijving taalvaardigheid Nederlands in doorlopende leerlijnen	Creatie van doorlopende taalleerlijnen	Betere voortgang. Op het individu toegesneden programmering. Zelfreflectie bij leerling.	Aansluiten bij Raamwerk NT2, Raamwerk MVT en Common European Framework		200	350
Verankering taallijn VVE-PO	Versterking van taaldimensie VVE	Meer aandacht voor taal in VVE-programma's	Mate van integratie van de Taallijn in de VVE-programma's	Al begroot, 1,2 mln in 2005, 2,2 mln in 2006, 1,6 mln in 2007.		
Masterplan Plus	Bestrijding van dyslexie	Sneller en beter begeleiden van leerlingen	Goede afstemming van activiteiten.	Lopend beleid: € 800.000		
Campagne leersuccessen VMBO	Verbetering taalvaardigheid	Rendementsverhoging	Aandacht voor disseminatie en praktische implementatie.	Lopend		
Instrumentarium taalgericht vakonderwijs VO	Verbetering taalvaardigheid	Complementeren instrumentarium	Aandacht voor disseminatie en praktische implementatie.	Lopend		
Luistertoets brugklas	Verbetering taalvaardigheid	Complementeren instrumentarium	Aandacht voor disseminatie en praktische implementatie.	Lopend		
Tekstbegriptoets VMBO	Verbetering taalvaardigheid	Complementeren instrumentarium	Aandacht voor disseminatie en praktische implementatie.	Lopend		
Kennisgemeenschap taal VO	Stimuleren van ontwikkeling en verspreiding van kennis door wetenschap en praktijk met elkaar in verband te brengen	Een goed functionerende kennisgemeenschap taal VO, een advies over het vervolg en een evaluatie van de instrumenten	Interactiviteit. Niet alleen kennis delen maar ook genereren.	Lopend		

Aandacht voor taalontwikkeling bij duale (leerwerk) trajecten en bij invoering arbeidsmarkt-kwalificerende assistentopleiding (AKA)	Competentie-ontwikkeling van docenten t.b.v. taalontwikkeling in duale trajecten en AKA	Meer duale trajecten. Beduidend meer leerlingen een start-kwalificatie laten behalen.	Regionale samenwerking. Arbeidsmarkt-relevantie van het aanbod. Samenwerking beroepsonderwijs en educatie. Voldoende stage-plaatsen en middelen voor begeleiding.	Inzet Taskforce Jeugdwerk-loosheid		
Aandacht voor taalcomponent in EVC-procedures	18- tot 23-jarigen alsnog hun startkwalificatie laten behalen	Aanzienlijk meer jongeren een EVC-procedure laten doorlopen	Regionale samenwerking. Arbeidsmarkt-relevantie	p.m.		
Professionalisering VVE-personeel	Deskundigheidsbevordering van huidig VVE-personeel	Integratie VVE-module in leraren-opleidingen. Programmatrainingen voor leidsters.	In trainingen aandacht voor taalvaardigheid inbouwen.	18 mln in 2006-2007, al begroot		
Ontwikkeling en integratie van VVE-module in SPW3 en Pabo opleidingen	Deskundigheidsbevordering van toekomstig VVE-personeel	Integratie van VVE-module in alle SPW3 en Pabo opleidingen		Al begroot: € 1 mln in 2006 / 2007		
Aandacht voor taalachterstanden vmbo in Plan van aanpak jeugdwerkloosheid	Competentie-ontwikkeling van docenten.	Substantiële vermindering van de taalachterstand in leerwerk-trajecten.	Middelen voor begeleiding en stageplaatsen.	Al in uitvoering		
Continuering van Expertisecentrum Nederlands	Versterking interactief taalonderwijs PO-VO	Meer ondersteuning van schoolteams	Aandacht voor disseminatie en implementatie	Al begroot		
Aandacht voor taalachterstanden in Plan van aanpak risicjongeren	Leerlingbegeleiding PO-VO, preventie voortijdig schoolverlaten	Preventie voortijdig schoolverlaten		44 mln, al begroot		

HOOFDSTUK 2: DE WERKENDE LAAGGELETTERDE

Veel laaggeletterden hebben een baan. Zij kunnen worden bereikt via hun werkgever of via een werknemersorganisatie, zoals de vakbond. Dit hoofdstuk gaat dan ook in op de rol van werkgevers, en van werkgevers- en werknemersorganisaties.

Bewustmaking van werkgevers

Om actief te kunnen deelnemen aan het offensief tegen laaggeletterdheid moeten werkgevers eerst weten dat laaggeletterdheid, ook binnen hun bedrijf, een probleem is. Veel werkgevers, particuliere én publieke, zijn zich daar nog onvoldoende van bewust. Zowel rechtstreeks als via hun organisaties worden zij daarom thans benaderd door CINOP en Stichting Lezen & Schrijven. Van de door deze instellingen ontplooiende activiteiten vindt de lezer een overzicht in hoofdstuk 5. Hier zal worden volstaan met een opsomming van de maatregelen die het kabinet zelf zal nemen in de richting van werkgevers.

Overheidswerkgevers

De grootste werkgever van Nederland is uiteraard de overheid. Zij laat zich onderverdelen in het Rijk, de gemeenten en de provincies. Namens het Rijk zal OCW de andere ministeries en de lagere overheden actief aanspreken op de maatschappelijke verantwoordelijkheid die zij als werkgever dragen voor de bestrijding van laaggeletterdheid. Daarbij valt onder meer te denken aan hun aanbestedingsbeleid: zij hebben ongetwijfeld onderaannemers die laaggeletterden in dienst hebben.

Taal en Communicatie op de Werkvloer

In de SER, de Stichting van de Arbeid en in andere gremia zullen OCW, SZW en EZ de (organisaties van) particuliere werkgevers stimuleren om laaggeletterde werknemers specifieke opleidingsmogelijkheden te bieden, bijvoorbeeld in de vorm van cursussen Taal en Communicatie op de Werkvloer, cursussen digitale vaardigheden en functiegerichte trainingen basisvaardigheden. Het kan daarbij gaan om initiatieven van individuele bedrijven. Dit was het geval bij het afvalverwerkingsbedrijf Van Gansewinkel.

Van Gansewinkel

Toen Van Gansewinkel zijn chauffeurs met boordcomputers wilde laten werken, stuitte het op het fenomeen laaggeletterdheid. Via het personeelsblad, de Ondernemingsraad en door bijeenkomsten met P&O-managers, werknemers en de groepsorganisatie gaf de onderneming, in samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven, bekendheid aan het probleem. Daardoor hielp het laaggeletterde werknemers over de drempel te stappen. Deze werknemers gaf het bedrijf de gelegenheid om een lees- en schrijfcursus te volgen op het lokale ROC. Medewerkers die met een psycho-sociale problematiek kampten, hielp het bovendien bij het vinden van professionele begeleiding. In de regio Zuidwest-Nederland volgen momenteel vijf mensen op maat gesneden opleidingen. In de overige negen regio's waar het bedrijf actief is, lopen inmiddels

soortgelijke projecten. Daardoor zijn de werknemers nu klaar voor de boordcomputer, en is Van Gansewinkel een voorbeeld geworden voor andere bedrijven.

Behalve individuele bedrijven kunnen de cursussen ook brancheorganisaties of bedrijfstakken bedienen waarin relatief veel laaggeletterden werkzaam zijn, zoals de bouw, de slotenmakerij, huisschilders, enzovoorts. De laaggeletterden in die bedrijfstakken zullen overigens niet alleen via hun werkgevers worden benaderd, maar ook via vakbonden als de Houtbond FNV en via de formulierenbrigades van de vakcentrales. De formulierenbrigades van de FNV, die geheel worden bemand door vrijwilligers, vullen jaarlijks voor twee miljoen mensen de belastingformulieren in. Ongetwijfeld behoren velen onder die twee miljoen tot de doelgroep van (werkende en niet-werkende) laaggeletterden.

Sommige werkgevers die er wel van doordrongen zijn dat laaggeletterdheid een algemeen maatschappelijk probleem is, zijn er nog niet van overtuigd dat het in hun eigen belang is om voor hun laaggeletterde werknemers cursussen Taal en Communicatie op de Werkvloer te organiseren, te financieren of te ondersteunen. Teneinde die werkgevers hiervan te overtuigen, zal een brochure worden ontwikkeld die met harde argumenten (bijvoorbeeld financiële voorbeeldberekeningen) laat zien dat zij er baat bij hebben zelf dergelijke initiatieven te ontplooien. In de brochure zal tevens worden beschreven wat de mogelijkheden zijn van loonkostensubsidies, suppleties en andere mogelijke externe financieringsbronnen. Ook zal worden nagegaan in hoeverre langs fiscale weg zou kunnen worden gestimuleerd dat werkgevers laaggeletterd personeel (laten) scholen in taalvaardigheden. Daarbij wordt ernaar gestreefd de administratieve rompslomp voor ondernemers tot een minimum te beperken.

De brochure zal op grote schaal worden verspreid tijdens congressen en bijeenkomsten van werkgevers en managers human resources. Op die bijeenkomsten zullen 'sleutelfiguren' die in het bedrijfsleven geloofwaardigheid en bekendheid hebben en/of die als werkgever zelf ervaring hebben opgedaan met het faciliteren van cursussen Taal en Communicatie op de Werkvloer, de brochure prominent voor het voetlicht brengen. Aan werkgevers en managers die hiervoor belangstelling hebben, zal vervolgens de mogelijkheid worden geboden om binnen hun bedrijf een workshop en/of cursus te organiseren.

Regionale samenwerkingsarrangementen

Werkgevers zullen een belangrijke rol gaan spelen in de strijd tegen laaggeletterdheid. Op lokaal en regionaal niveau zullen zij namelijk worden gevraagd intensief samen te werken met scholingsinstellingen en gemeenten wat betreft de vormgeving, organisatie en financiering van functiegerichte taaltrainingen op de werkvloer, duale trajecten en bij- en omscholing van werknemers met het oog op veranderingen van technologie en productieprocessen. Om werkgevers te informeren over en stimuleren tot regionale samenwerking, zal een draaiboek worden ontwikkeld voor educatie op de werkvloer in het perspectief van een geïntegreerde methodiek, alsmede een programmering en een overzicht van 'good practices' (zie ook hoofdstuk 3).

Aansluiten bij bestaande initiatieven

Op het gebied van cursussen Taal en Communicatie op de Werkvloer zal worden onderzocht of er kan worden aangesloten bij duale trajecten, bij initiatieven op het gebied van persoonscertificatie, bij projecten in het kader van de Levenslooprekening en de Individuele Leerrekening, en bij reeds lopende, door CINOP ondersteunde loopbaanprojecten in opdracht van de bouw- en schildersbranche.

Sociale partners

De Stichting van de Arbeid en werkgevers- en werknemersorganisaties zullen door het kabinet worden verzocht het mogelijk te maken dat O&O-fondsen voortaan ook voor dergelijke trainingen worden aangewend. Ook zal hen worden gevraagd om in hun CAO's dienaangaande clausules op te nemen en om te overwegen convenanten te sluiten waardoor de laaggeletterdheid onder werknemers kan worden teruggedrongen. Afstemming en overleg tussen sociale partners en de directie Leren en Werken is een noodzaak.

Reductie van administratieve lasten voor burgers en toegankelijkheid van informatie

Bedrijven in het bank- en verzekeringswezen, instellingen in de gezondheidszorg en overheidsinstellingen creëren administratieve lasten voor de burger. Op laaggeletterden wegen deze lasten dubbel zwaar. Dit komt mede doordat de informatie die bedrijven en overheidsinstellingen aan hun klanten verstrekken, voor laaggeletterde klanten vaak moeilijk toegankelijk is. Het kabinet zal dit punt onder de aandacht van de betreffende actoren brengen.

Schematisch overzicht 3: De maatregelen rond werkende laaggeletterden nog eens op een rij

Bedragen maal duizend euro

maatregel	Doelstelling	te bereiken resultaten	kritische succesfactoren	al begroot of lopend beleid / externe financiering	2006	2007-2010, per jaar
Overheden aanspreken op hun verantwoordelijkheid als werkgever	Laaggeletterde werknemers opscholen en/of mogelijkheden bieden voor werk	Meer fte beschikbaar voor banen, stages en leer-werk-trajecten	Bewustmaking. Regionale samenwerking met ROC's.	Fiscale maatregelen		
Landelijk aanjagen van regionale samenwerking tussen werkgevers, gemeenten / provincies en scholingsinstellingen	Laaggeletterden opscholen door cursussen Taal op de Werkvloer, functiegerichte trainingen basisvaardigheden, en andere vormen van scholing.	In elke provincie een provinciaal aanvalsplan. In elke grote gemeente of WGR-verband een lokaal/ regionaal aanvalsplan.	Bewustmaking. Commitment. Onderzoek naar slaag- en faalfactoren.	Co-financiering provincies	50	50
Benaderen van werkgevers-, branche- en bedrijfstak-organisaties en vakbonden.	Opname van scholing laaggeletterden in CAO-afspraken en O&O-fondsen. Convenanten.	Clausules m.b.t. scholing basisvaardigheden in CAO's, convenanten en O&O-fondsen.	Bewustmaking. Appelleren aan economisch (eigen)belang en aan maatschappelijke verantwoordelijkheid.		75	75
Departementaal overleg OCW-SZW-EZ over deze problematiek	Afstemming. Voorkomen van overlap. Creëren van win-win-situatie.	Hoger beleidsrendement.	Personele en beleidscontinuïteit.			
Afstemming directies VO-BVE en projectdirectie Leren & Werken	Afstemming. Voorkomen van overlap. Creëren van win-win-situatie.	Hoger beleidsrendement.	Personele en beleidscontinuïteit.			
Reductie administratieve lasten voor burgers	Minder rompslomp. Banken, verzekeraars, gezondheidszorg en overheid effectiever laten communiceren met laaggeletterden.	Campagne door Adviescollege Terugdringing Collectieve Lasten. Voorlichting aan bedrijven.	Inbedden in algemeen kabinetsbeleid m.b.t. reductie administratieve lasten.	Deels al in uitvoering		

Brochure voor werkgevers Overzicht van subsidie- en fiscale faciliteiten en van manieren om hierbij de rompslomp voor werkgevers te beperken	Werkgevers ervan overtuigen dat scholing van laaggeletterden in hun eigen belang is. Stimulering werkgevers tot bieden van opleidingsmogelijkheden	Disseminatie onder alle leden VNO-NCW, deel MKB-NL en brancheorganisaties. Overzichtelijke gids subsidiemogelijkheden. Opheffing van administratieve belemmeringen.	Koppelen aan voorlichting op bijeenkomsten van werkgevers en branche-organisaties. Draagvlak creëren bij Rijk. Sluiten van convenanten.		60	60
Reproductie en verspreiding 'Leidraad voor doorverwijzers' en 'Taalkracht voor bedrijven'	Bewustmaking en informatieverstrekking	Professionalisering. Ondersteuning van bedrijven.	Middelen		100	100
Ontwikkeling en implementatie draaiboek regionale samenwerkingsarrangementen	Handleiding voor bedrijven, gemeenten en onderwijsinstellingen.	Professionalisering. Parallel hieraan houdt SO in de regio huiskamerbijeenkomsten met ondernemers.	Implementatie van het in het draaiboek beschreven proces		75	75

HOOFDSTUK 3: DE LERENDE VOLWASSENE

Volwasseneneducatie: Waarom gaat het precies?

Jaarlijks ontvangen de Nederlandse gemeenten van het Rijk (OCW) ongeveer 235 miljoen euro voor de inkoop van trajecten op het gebied van de volwasseneneducatie. Hiermee kunnen zij bij regionale opleidingscentra onder meer alfabetiseringscursussen inkopen. Het bedrag dat gemeenten gezamenlijk aan basiscursussen uitgeven, is niet precies bekend. Het aanbod van de basiseducatie omvat namelijk ook andere cursussen waarin taalvaardigheid aan de orde komt, maar die, om stigmatisering te vermijden, worden aangeduid als computercursussen, cursussen basisvaardigheden of cursussen sociale redzaamheid. Vooralsnog is de informatie over de precieze inhoud van al deze cursussen niet gecentraliseerd op nationaal niveau. De monitor die in het kader van het oude actieplan wordt uitgevoerd, zal in het kader van het Aanvalsplan zodanig worden bijgesteld dat deze informatie beschikbaar komt.

Gemeentelijke prioritering van educatie

Bij de inwerkingtreding van de nieuwe Wet Inburgering worden de educatiemiddelen van de G-31 ondergebracht in het Grote Stedenbeleid: zij gaan op in de brede doeluitkering Sociaal, Integratie en Veiligheid. Daarmee neemt de bestedingsvrijheid van de G-31 toe en de zekerheid van de ROC's over het besteedbare budget enigszins af. Daar komt bij dat alfabetisering voor ROC's intern niet altijd de hoogste prioriteit heeft. Als gevolg van deze beide ontwikkelingen zou het educatieaanbod voor laaggeletterden kunnen verschrompelen, wat zich vervolgens weer zou kunnen vertalen in een afname van het aantal deelnemers.

Voor de bewindslieden van OCW is dit een belangrijk aandachtspunt. Zij zullen het dan ook, ofschoon zij decentraal geen zeggenschap hebben, regelmatig naar voren brengen in hun overleg met de G-4, de G-27 en de VNG. Zo ook zullen zij ROC's blijven wijzen op het belang van educatie voor de strijd tegen laaggeletterdheid.

De marktwerking verbeteren

Educatieafdelingen van ROC's hebben vaak moeite om vraaggericht te gaan opereren. Wat hierbij een grote rol speelt, is dat de informatie over de reële kostprijs en kwaliteit van alfabetiseringsactiviteiten nog vaak pover en ondoorzichtig is. Zolang deze informatie niet verbetert, zal de alfabetiseringsmarkt suboptimaal blijven functioneren.

Om van die markt een echte, transparante en daardoor goed functionerende markt te maken, dient aan een drietal voorwaarden te worden voldaan.

De vraagzijde professionaliseren

Ten eerste moet de informatievoorziening aan de vraagzijde worden verbeterd: Gemeenten en bedrijven die alfabetiseringscursussen inkopen, hebben thans vaak niet de expertise in huis om hun eigen vraag voldoende te articuleren en om de aangeboden informatie effectief te beoordelen.

Professionalisering van de vraagzijde kan worden gestimuleerd door bedrijven en gemeenten beter voor te lichten over de eisen (in termen van prijs, kwaliteit, leveringstermijnen en -voorwaarden) die zij aan alfabetiseringsaanbieders kunnen stellen (zie het draaiboek uit hoofdstuk 2). Er blijkt op dit terrein een stuk 'scholing' nodig. Daarom zullen de gemeenten procesmatig en inhoudelijk worden begeleid, zal een bestedingsmethodiek voor hen worden ontwikkeld en zal deze methodiek, al dan niet vergezeld van een folioversie, *on line* worden gepubliceerd.

Kwaliteit en prestaties meten

Een tweede voorwaarde voor marktwerking is dat de kwaliteit van alfabetiseringsactiviteiten objectief wordt gemeten. Tot nu toe werd aan die voorwaarde niet voldaan. Om te meten zijn namelijk maatstaven en meetinstrumenten nodig, maar die zijn nimmer ontwikkeld. Teneinde in deze lacune te voorzien zal een evaluatiesysteem worden ingesteld, dat de effectiviteit van alfabetiseringsactiviteiten beoordeelt aan de hand van kwaliteitscriteria en prestatie-indicatoren. Daartoe zal de huidige monitor worden uitgebreid, met een differentiatie naar doelgroepen. De resultaten van het systeem moeten eenvoudig zijn te communiceren naar gemeenten, reïntegratiebedrijven en individuen.

Aan het evaluatiesysteem kan uiteraard een systeem van kwaliteitsbewaking en kwaliteitshandhaving worden gekoppeld. Ook zouden in een later stadium, wanneer blijkt dat de monitor goed functioneert, alfabetiseringsaanbieders door -vragers kunnen worden afgerekend op de uit de monitor voortgekomen resultaten.

ROC's begeleiden van aanbodgericht naar vraaggericht opleiden

Een derde voorwaarde voor een optimaal functionerende markt is, dat de educatieafdelingen van ROC's leren zich meer marktconform gedragen. Om hen daarbij te ondersteunen zullen scholingsaanbieders worden begeleid in het maken van de strategische en culturele omslag van een aanbodgerichte naar een vraaggerichte benadering. Concreet gaat het hierbij om ondersteuning op het gebied van:

- flexibilisering van arbeidsvoorwaarden, werkplekken ('scholing op de werkvloer' in plaats van klassikale 'scholing in een leslokaal') en van werk-, vakantie- en openingstijden;
- een specifiek op de doelgroep afgestemde publiciteitsstrategie;
- invoering van een op de alfabetiseringssector afgestemd systeem van management-informatie;
- creatie van een minder 'schoolse' fysieke leeromgeving, didactiek en pedagogiek;
- ombuiging van bestaande alfabetiseringstrajecten tot duale trajecten en tot bedrijfs- of arbeidsmarktgerichte trajecten 'Taal op de werkvloer'.

Kwaliteitsimpuls onderwijsinstrumentarium

Ook zal worden overwogen om, op basis van een jaarlijkse peiling van de in het veld levende behoeften, door een expertisecentrum kwaliteitsbevorderende, innovatieve instrumenten te laten ontwikkelen op het gebied van didactiek, ondersteunend materiaal, bijscholing en het benaderen van specifieke doelgroepen. Die instrumenten zijn broodnodig, omdat er binnen de basiseducatie dringend behoefte is aan maatregelen in het kader van 'achterstallig onderhoud'. Ook is een impuls tot

methodische vernieuwing noodzakelijk, gebaseerd op de kwalificatiestructuur educatie en de competentiecatalogus educatie. Mogelijke aandachtspunten hierbij zijn:

- ontwikkeling en invoering van een portfolio basisvaardigheden;
- verbetering van de faciliteiten op het gebied van diagnostiek en screening;
- meer aandacht voor alfabetisering binnen lerarenopleidingen en pabo's;
- aanpassing van de didactiek in het NT1-onderwijs aan de toenemende instroom van allochtone oudkomers en ASA (Antilliaanse, Surinaamse en Arubaanse) deelnemers;
- uitbouw van een toolbox 'Educatie op de Werkvloer'.

Lokale aanvalsplannen

Het ontwikkelen van instrumenten en het stroomlijnen van de alfabetiseringsmarkt zijn landelijke aangelegenheden. Belangrijker echter is het lokale niveau, want de daadwerkelijke strijd tegen laaggeletterdheid zal vooral plaatselijk moeten worden gevoerd. Gemeenten zullen dan ook worden gestimuleerd om lokale aanvalsplannen te ontwikkelen. Dit zijn arrangementen waarin aanbieders van cursussen samenwerken met:

- gemeentelijke overheden;
- bedrijven;
- overig onderwijs;
- bibliotheken;
- WSW-bedrijven;
- welzijnswerk;
- gezondheidszorg;
- buurtverenigingen;
- woningbouwverenigingen;
- jeugdzorg;
- consultatiebureaus;
- andere lokale instellingen.

Het oogmerk van de lokale samenwerking is collectieve acties te ondernemen op het gebied van:

- bewustmaking;
- werving;
- onderwijs;
- scholing op de werkvloer;
- leesbevordering;
- monitoring.

Educatie-ondersteunende activiteiten voor volwassenen

Bij de lees-en schrijfcursussen voor volwassenen op de ROC's probeert men zoveel mogelijk aan te sluiten bij de dagelijkse leef-en ervaringswereld van de deelnemers. Zo worden bijvoorbeeld brieven die deelnemers van overheidsinstanties ontvangen, in de lessen behandeld. Men leert dan schriftelijk hierop te reageren.

In de lessen gaat veel aandacht uit naar lezen en leesbevorderingsactiviteiten. Docenten gaan bijvoorbeeld met deelnemers naar de plaatselijke bibliotheek. Daar maken de deelnemers kennis met alle voorzieningen en met boeken in de categorie 'Makkelijk Lezen'. In veel steden worden abonnementen gedurende een bepaalde periode gratis of tegen gereduceerd tarief verstrekt om drempels te slechten en het lezen te stimuleren.

De provincie als aanjager

Om echt effectief te zijn is het vaak nodig dat dergelijke activiteiten de grenzen van afzonderlijke gemeenten overstijgen. De lokale samenwerking zal dus moeten worden gecomplementeerd door samenwerking op provinciaal niveau. Op dat laatste niveau kunnen provincies een aanjaag- en faciliterende functie vervullen.

Sommige regio's en provincies hebben hiermee al ervaring opgedaan. Te denken valt aan het Drents Actieplan alfabetisering autochtonen (een initiatief van de Drentse en Groningse ROC's), aan initiatieven van de provincie Noord-Brabant, en aan het project 'Doe weer mee' in de regio Haaglanden.

'Doe weer mee'

'Doe weer mee' is het product van samenwerking tussen negen gemeenten, de provincie Zuid-Holland en een drietal ROC's. Doordat ook het Regionaal Platform Arbeidsmarktbeleid aan het samenwerkingsverband deelneemt, zijn het CWI en organisaties van werkgevers en werknemers er eveneens bij betrokken. Werkgevers stellen hun laaggeletterde werknemers in staat om bij het ROC scholingstrajecten te volgen die specifiek zijn toegesneden op de door hen vervulde functie. Ex-cursisten fungeren als 'ambassadeur' om nieuwe cursisten te werven. Ook gemeentelijke en andere professionals, zoals wijkverpleegkundigen, leiden laaggeletterden actief toe naar cursussen lezen en schrijven.

Dankzij het project 'Doe weer mee' kan Joke voortaan een kaartje kopen bij de treinautomaat, en levert het bedrijf van Ferry kwalitatief betere dienstverlening.²¹

Onderzoek succesfactoren regionale samenwerking

Wat bij dergelijke samenwerkingsarrangementen de kritische succes- en faalfactoren zijn en in hoeverre ze exporteerbaar zijn naar andere regio's, is momenteel nog niet duidelijk. Daarom wordt er een onderzoek gedaan naar de kritische succesfactoren bij lokale en regionale samenwerking (zie ook hoofdstuk 2 onder het kopje 'regionale samenwerkingsarrangementen'). In dit onderzoek wordt aangegeven onder welke voorwaarden men voor samenwerking op regionaal en/of provinciaal niveau O&O- en andere gelden kan aanwenden. Ook wordt gekeken naar wat er buiten onze landsgrenzen aan lokale en regionale samenwerking plaatsvindt, zodat 'best practices' van elders in Europa, in Vlaanderen bijvoorbeeld, worden betrokken in de analyse.

²¹ De in deze casus vermelde persoonsnamen zijn fictief.

Samenwerkingsdraaiboeken

Mede op basis van de uitkomsten van het onderzoek zal een draaiboek voor lokale en provinciale samenwerking worden ontwikkeld, dat gemeenten en provincies concrete handvatten biedt voor de ontwikkeling van een gemeentelijk c.q. provinciaal beleid ter bestrijding van laaggeletterdheid. Mogelijk kan hierbij worden aangesloten bij het draaiboek dat ten behoeve van werkgevers zal worden ontwikkeld (zie hoofdstuk 2 onder het kopje 'regionale samenwerkingsarrangementen').

Landelijke ondersteuning

De lokale en regionale initiatieven zullen landelijke ondersteuning krijgen (zowel wat betreft ontwikkeling als uitvoering), mits de betrokken overheden de strijd tegen laaggeletterdheid goed en structureel op de politieke agenda hebben staan, en zij deze prioriteit hebben vertaald in concrete afspraken met scholingsaanbieders en werkgevers over doeleinden, acties, middelen en meetbare resultaten. Verder zal op landelijk niveau een klimaat worden gecreëerd waarin de lokale en regionale projecten goed kunnen gedijen; dit door activiteiten als de jaarlijkse Wereld Alfabetiseringsdag van UNESCO en de uitreiking van de Nationale Alfabetiseringsprijzen.

De landelijke ondersteuning zal zich echter niet beperken tot acties van publicitaire aard. Zij behelst namelijk ook financiële ondersteuning van pilots waarvan een landelijke voorbeeldwerking uitgaat. Bovendien zullen de gemeenten en provincies worden begeleid bij de vormgeving en uitvoering van hun aanvalsplannen.

De verantwoordelijkheid van gemeenten als werkgever

Behalve lokale overheid, uitvoerder sociale zekerheid en opdrachtgever van de educatie zijn de gemeenten ook nog eens werkgever. Zij zullen dan ook, net zoals de ministeries en de provincies, worden aangesproken op de maatschappelijke verantwoordelijkheid die zij in hun hoedanigheid van werkgever hebben om actief deel te nemen aan het offensief tegen laaggeletterdheid. In dat kader zullen zij worden gestimuleerd om laaggeletterde werknemers scholingskansen te bieden. Ook wordt overwogen de genoemde overheidsinstellingen meer van hun fte beschikbaar te laten stellen voor laaggeletterde werknemers, stagiaires, leerwerkplekken, enzovoorts.

Gemeentelijke verantwoordelijkheid onderwijsachterstanden in het primair onderwijs

Het streven is om op 1 augustus 2006 een nieuw wetsvoorstel in werking te laten treden op basis waarvan gemeenten jaarlijks een budget voor de aanpak van onderwijsachterstanden in het primair onderwijs ontvangen. Met dit wetsvoorstel kunnen gemeenten middelen inzetten voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en schakelklassen. Beide instrumenten zijn bedoeld om jonge kinderen met een taalachterstand vroegtijdig bij te scholen. Op het terrein van VVE is het de bedoeling dat gemeenten zich de komende jaren gaan richten op het voorschoolse deel van VVE en dat gemeenten streven naar een deelname van 70% van de kinderen met een (taal-)achterstand. Voor wat betreft schakelklassen geldt de ambitie om op landelijk niveau circa 600 schakelklassen te realiseren.

Voor de vroegschoolse educatie zijn de scholen verantwoordelijk. Voor meer informatie hierover wordt de lezer terugverwezen naar pagina 32.

Schematisch overzicht 4: De maatregelen met betrekking tot lerende volwassenen nog eens op een rij

Bedragen maal duizend euro

maatregel	Doelstelling	te bereiken resultaten	kritische succesfactoren	al begroot of lopend beleid	2006	2007-2010, per jaar
Belang van alfabetisering benadrukken bij gemeenten tijdens overleg SO met wethouders G-4	Voorkomen dat alfabetiseringsaanbod verschaalt a.g.v. brede doeluitkering.	Lokale aanvalsplannen. Convenanten. Geen nieuwe sluitingen van opleidingslocaties	Commitment en overtuigingskracht bewindslieden.			
Overheden aanspreken op hun verantwoordelijkheid als werkgever; dit door overleg van SO met wethouders G-4.	Laaggeletterden aan het werk krijgen en/of ondersteuning bieden in opleiding.	Convenanten. Meer fte beschikbaar voor banen, stages en leer-werktrajecten	Bewustmaking. Regionale samenwerking met ROC's.			
Departementaal overleg OCW-SZW-EZ over deze problematiek	Afstemming. Voorkomen van overlap. Creëren van win-win-situatie.	Hoger beleidsrendement.	Personele en beleidscontinuïteit.			
Afstemming directies VO-BVE en projectdirectie Leren & Werken	Afstemming. Voorkomen van overlap. Creëren van win-win-situatie.	Hoger beleidsrendement.	Personele en beleidscontinuïteit.			
Ontwikkeling c.q. aanpassing alfabetiseringsmonitor (zie hoofdstuk 6). Ontwikkeling evaluatiesysteem	Breder en meer accuraat meten van resultaten. Verbetering marktwerking door alfabetisering objectief te beoordelen op kwaliteit en prestaties	Zie hoofdstuk 6. Praktisch bruikbare kwaliteitscriteria en 'harde' prestatie-indicatoren.	Beleidsrelevantie en praktische bruikbaarheid. Duurzaamheid. Brede disseminatie onder alle belanghebbenden.		90	50
Kwaliteitsimpuls onderwijs-instrumentarium	Inlopen van investeringsachterstand bij het alfabetiseringsonderwijs	Didactische vernieuwing. Betere screening. Deskundigheidsbevordering.	Draagvlak creëren voor vernieuwing. Het veld erbij betrekken. Maximale disseminatie.		p.m.	p.m.
600 schakelklassen PO	Taalachterstand inlopen	Beduidend meer leerlingen die met succes instromen in regulier onderwijs	Duidelijke afspraken tussen gemeenten en schoolbesturen	Al begroot, vanaf 2006-2007		

Onderzoek naar succes- en faalfactoren bij huidig lokaal en provinciaal beleid. Beschrijving van 'good practices'	Verbetering van lokale en regionale initiatieven op de middellange en lange termijn. Landelijke voorbeeldwerking	Publicatie. Verspreiding onder alle gemeenten. Overname van de good practices door gemeenten, provincies en bedrijven	Commitment VNG en G31. Oog voor exporteerbaarheid naar andere contexten. Ruchtbaarheid geven onder bedrijven, provincies en gemeenten		50	50
Lokale aanvalsplannen	Intersectorale samenwerking op lokaal niveau t.b.v. bewustmaking, werving, onderwijs, scholing op de werkvloer en leesbevordering.	Elke grote gemeente c.q. WGR-gebied zijn eigen aanvalsplan, met concrete afspraken over doeleinden, acties, middelen en te bereiken resultaten.	Lokaal politiek commitment. Draaiboek voor regiefunctie gemeenten. Provinciale en landelijke facilitering. Goed projectmanagement.		100	150
Provinciale aanvalsplannen	Intersectorale samenwerking op provinciaal niveau. Provinciale coördinatie van lokale aanvalsplannen	Elke provincie zijn eigen aanvalsplan.	Politiek commitment. Landelijke facilitering. Goed projectmanagement.		100	100
Begeleiding educatie-instellingen m.b.t. problematiek van laaggeletterden	Educatie-aanbieders faciliteren bij de omslag van aanbods- naar vraaggericht regionaal samenwerken.	Zie p. 28-29. Te vertalen in cijfermatige targets.	Kennis van het alfabetiseringsveld, van vermarkting en van strategisch management.	Co-financiering door ROC's	50	50
VVE en schakelklassen	Vroegtijdig aanpakken van (taal)achterstanden bij jonge kinderen	Bereik van 70% van de achterstandskinderen in de voor-school. Realiseren van 600 schakelklassen	Sterke inzet van gemeenten op VVE en schakelklassen	Al begroot		

HOOFDSTUK 4: DE LEZER

De in het voorgaande gepresenteerde maatregelen op het gebied van onderwijs en volwasseneneducatie zullen worden ingebed in een ensemble van ondersteunende activiteiten, die mensen (weer) aan het lezen zetten.

Leesbevordering

Bij deze ondersteunende activiteiten gaat het onder meer om leesbevordering. Leesbevordering is een breed thema dat raakt aan alle fasen van het onderwijs en de volwasseneneducatie. Er bestaan dan ook evidente dwarsverbanden tussen de leesbevordering en het reguliere taal- en leesonderwijs. Binnen het cultuurbeleid heeft de leesbevordering onder meer tot doel meer mensen te verleiden tot meer lezen, vooral van cultureel waardevolle teksten.

Naar analogie van de doorlopende leerlijn wordt binnen het huidige leesbevorderingsbeleid gestreefd naar een doorlopende leeslijn. Zo draagt de leesbevordering substantieel bij aan de ontwikkeling van taal- en leesvaardigheid. De ervaring dat lezen plezierig en interessant is, nodigt beginnende lezers uit tot (meer en beter) lezen. Leesbevorderende activiteiten zijn dus zinvol ter voorkoming van analfabetisme in de eerste jaren van het taal- en leesonderwijs.

Ook daarna blijft leesbevordering nuttig en relevant. Om je eenmaal opgedane leesvaardigheid niet kwijt te raken, is het namelijk nodig gedurende de rest van je leven te blijven lezen. En wanneer je veel leest, word je vanzelf leesvaardiger.

Leesbevordering draagt dan ook zowel in preventief als in curatief opzicht bij aan een meer geletterde samenleving.

Stichting Lezen

Een belangrijke uitvoerder van het leesbevorderingsbeleid is de Stichting Lezen. Deze stichting coördineert en ontwikkelt op landelijk niveau vele leesbevorderende initiatieven. In samenwerking met andere instellingen, zoals Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB) en de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB), organiseert Stichting Lezen aansprekende activiteiten, zoals de Nationale Voorleesdagen, gericht op de 0- tot 6-jarigen, en de Nationale Voorleeswedstrijden.

Nationale Voorleeswedstrijden

In 2005 werd voor de twaalfde keer de Nationale Voorleeswedstrijd georganiseerd door Stichting Lezen, in samenwerking met Stichting CPNB en de VOB. Dit voorleesevenement is gericht op de hoogste groepen van het primair onderwijs. De wedstrijd verloopt via een inmiddels beproefde opzet. Elk jaar nemen er dan ook meer kinderen deel. In 2005 bedroeg het aantal deelnemende kinderen ruim 70.000. De voorleeswedstrijd wordt voorbereid binnen schoolverband (er participeren honderden scholen). Vervolgens wordt via het stelsel van bibliotheken naar het landelijk niveau toegewerkt. Tijdens een drukbezochte finale strijden de beste voorlezers (één per provincie) met elkaar om de titel van Nationaal Voorleeskampioen.

Stichting Lezen wordt gesubsidieerd in het kader van de cultuurnota. Het jaarlijkse budget voor de periode 2006-2008 bedraagt € 2,1 mln.

Bibliotheken

Bij het bevorderen van lezen speelt ook de openbare bibliotheek een belangrijke rol. Van alle culturele instellingen wordt de bibliotheek het meest bezocht. Voor een zeer breed publiek fungeert zij als laagdrempelige toegangspoort tot kennis en cultuur. Met recht kan de bibliotheeksector beschouwd worden als de grootste leesclub van ons land. Daarnaast fungeert zij als centrum voor ontwikkeling en educatie. In die laatste hoedanigheid ondersteunt ze zowel het schoolse als het buitenschoolse (levenslange) leren. De 'bieb' geldt dan ook als de natuurlijke partner van het onderwijs, zeker op het terrein van taal- en leesontwikkeling. In de afgelopen periode heeft de bibliotheeksector zijn dienstverlening op dit terrein sterk ontwikkeld. Speciaal besteedt deze daarbij aandacht aan mensen met een taalachterstand of leeshandicap. Een recente ontwikkeling op dat gebied zijn de *Makkelijk Lezen Punten*, die qua inrichting en collectie zijn afgestemd op kinderen en volwassenen die lezen moeilijk vinden.

In het kader van de VVE en om eventuele taalontwikkelingsproblemen vroegtijdig te kunnen herkennen, ondersteunt de bibliotheek peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Ook verzorgt zij trainingen voor gebruikers van programma's op het gebied van het (interactief) voorlezen en vertellen. In haar programmering richt de bibliotheek zich op zowel Nederlandssprekenden als anderstaligen. Vooral de bibliotheken in de grote steden hebben veel werk verzet op het gebied van programma's voor anderstaligen en allochtonen. In samenwerking met onder andere ROC's ondersteunen zij mensen die een taal cursus Nederlands volgen.

Met het oog op de toenemende reikwijdte van ICT en Internet is de bibliotheek tegenwoordig ook virtueel bereikbaar. De virtuele mediatheek, een onderdeel van de digitale bibliotheek, biedt informatie voor iedereen, met name voor docenten in het onderwijs, en besteedt ook aandacht aan alfabetisering. Binnen het stelsel van openbare bibliotheken onderhoudt de rijksoverheid overigens uitsluitend een (subsidie)relatie met de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB). De VOB is verantwoordelijk voor de uitvoering van een aantal stelseltaken. Ook de leesbevordering maakt daar deel van uit. De VOB ontvangt een subsidie in het kader van de cultuurnota (in de periode 2005-2006 € 5,1 mln. jaarlijks). Aan leesbevorderende activiteiten spendeert de VOB in totaal ca. € 1,2 mln. per jaar.

Mediawijsheid

Het veranderende mediagebruik en de medialisering van de samenleving scheppen een overmaat aan informatie. De bibliotheek zou mensen willen leren hier beter mee om te gaan. In vaktermen heet dat 'media-educatie' of het bijbrengen van 'mediawijsheid'. Mediawijsheid is een voorwaarde voor kritisch burgerschap: Wanneer burgers de media en de daardoor overgebrachte informatie niet op hun waarde kunnen beoordelen, zijn zij niet in staat te participeren in onze democratie.

Draaiboek lokale en regionale leesbevorderingsplannen

Mediawijsheid vooronderstelt uiteraard dat mensen kunnen lezen en schrijven. Tussen geletterdheid en mediageletterdheid bestaat dus een nauw verband. Op deze beide terreinen alsook op het vlak van leesbevordering en bestrijding van taalachterstanden zullen de bibliotheken worden gestimuleerd om met gemeenten, provincie, scholen en andere instellingen netwerken te vormen. Het project *Gemeentelijke Leesbevorderingsplannen* van de Provincie Drenthe en de Drentse Provinciale Bibliotheekcentrale kan hiervoor als voorbeeld dienen. Andere geslaagde voorbeelden zijn de samenwerkingsprojecten van de volwasseneneducatie en bibliotheken in Haarlem, Almere en Flevoland. Dergelijke netwerkprojecten kunnen aanmerkelijk aan kracht winnen als zij op landelijke schaal worden 'gekopieerd' met behoud van de lokale en regionale eigenheid. Het landelijk dekkend netwerk van openbare bibliotheken biedt hiervoor de goede infrastructuur. Uitbreiding van het netwerkmodel zal de komende jaren een aanvang nemen op basis van een in 2006 en 2007 te ontwikkelen draaiboek.

Schematisch overzicht 5: De ondersteunende maatregelen op het gebied van lezen nog eens op een rij

Voor regulier beleid op het terrein van leesbevordering zie de hoofdtekst.

Bedragen maal duizend euro

maatregel	doelstelling	te bereiken resultaten	kritische succesfactoren	2006	2007
Provinciaal vervolg pilotproject Gemeentelijke leesbevorderingsplannen (Drents model)	Versterking netwerk leesbevordering via bibliotheek, crèche, school, volwassenen-educatie, gemeente, provincie en andere instellingen	Preventie van laaggeletterdheid. Stimuleren dat laaggeletterden (weer en meer) gaan lezen	Adequate betrokkenheid op gemeentelijk en provinciaal niveau	150	150

HOOFDSTUK 5: BEWUSTMAKING, TABOEDOORBREKING EN WERVING

Bewustmaking van het grote publiek

Het grote publiek begint, mede dankzij de inspanningen van H.K.H. prinses Laurentien, Stichting Lezen & Schrijven, CINOP en verscheidene andere organisaties in Nederland, er inmiddels redelijk van doordrongen te raken dat laaggeletterdheid een probleem vormt. Toch zijn er nog veel Nederlanders die menen dat dit in hun directe omgeving niet voorkomt. Zij zullen er dan ook weinig attent op zijn en het meestal over het hoofd zien. Voor de laaggeletterden in hun omgeving is dat een gemiste kans.

Taboedoorbreking

Aan bewustmaking van het publiek valt dus nog wel een en ander te doen. Een van de redenen waarom die bewustmaking zo belangrijk is, is dat er op laaggeletterdheid nog immer een taboe rust, dat laaggeletterden verhindert om voor hun 'handicap' uit te komen en hem te verhelpen. Om meer laaggeletterden te stimuleren een cursus lezen en schrijven te volgen dient het probleem bespreekbaar te worden gemaakt. Hierdoor wordt het taboe doorbroken en wordt bij de (sociale en werk)omgeving de bekendheid met de problematiek vergroot.

Van nationale naar lokale werving

Bewustmaking, taboedoorbreking en werving geschieden tot nog toe vooral op landelijk niveau. Eén van de lessen die uit de wederwaardigheden van het oude Meerjarenplan zijn getrokken, is dat communicatie op lokaal niveau zeer effectief is.²² Dat is dan ook het niveau waarop de meeste inspanningen zich in het vervolg zullen richten. Zo zal de mediacampagne die het probleem meer bekendheid zal geven en nieuwe cursisten zal werven, in de eerste plaats gevoerd worden in lokale kranten en op lokale radio- en TV-zenders.

In sommige gevallen echter is een landelijke aanpak effectiever. Werkgevers bijvoorbeeld kan men goed bereiken met de landelijke dagbladen. Ook kijken veel laaggeletterden naar bepaalde landelijke TV-programma's, zoals Lingo. Verder zou kunnen worden overwogen om een laaggeletterd personage te laten opnemen in een onder laaggeletterden populaire, landelijk uitgezonden soapserie.

Ambassadeursnetwerken

In deze lokaal gevoerde publiciteits- en wervingscampagne zal een voorname rol toekomen aan de zogenaamde 'ambassadeursnetwerken'. Dit zijn groepen van voormalige cursisten basiseducatie, die naar plekken gaan waar veel laaggeletterden komen, zoals buurthuizen, koffiehuis en CWI-kantoren. Door hun ervaringen te delen met laaggeletterden, halen zij die daar over om ook een cursus Lezen en Schrijven te gaan volgen. Uit eerdere ervaringen is gebleken dat die aanpak zeer effectief is. Deze verdient het dan ook in alle regio's van het land te worden ingevoerd.

²² Laaggeletterden zijn een moeilijk bereikbare doelgroep. Uit onderzoek blijkt dat moeilijk bereikbare doelgroepen met klassieke voorlichting via de massamedia nauwelijks zijn te bereiken, tenzij het gaat om lokale massamedia en 'community intervention'. Gent, B. van, Katus, J. (red.), *Voorlichting in een risicovolle informatiemaatschappij. Theorieën, werkwijze en perspectieven*. Samsom, Alphen aan den Rijn, 2000, p. 81.

Train de trainers

Voorwaarde voor het welslagen van de ambassadeursnetwerken is dat de kandidaat-ambassadeurs voldoende zijn getraind. De ROC's ontbreekt het daarvoor aan expertise. Om in deze lacune te voorzien zal CINOP landelijk cursussen 'Train de trainers' aanbieden. Gezien het succes van deze wervingsstrategie zal OCW subsidie verstrekken om de vormgeving van deze cursussen te bekostigen.

Lokale en regionale radio en televisie

Behalve de ambassadeursnetwerken lijkt ook regionale en lokale televisie een effectief kanaal om cursisten te werven. Laaggeletterden blijken namelijk vaak naar de regionale of lokale televisie te kijken. Regionale of lokale televisie biedt als bijkomend voordeel dat aan de wervingsspotjes direct educatieve programma's kunnen worden gekoppeld, die op hun beurt kunnen worden ingebed in een scala aan lokale activiteiten van bijvoorbeeld culturele organisaties, bibliotheken en scholen. In dit verband kan worden gedacht aan het project 'Lees & Schrijf Vandaag', te produceren en lokaal uit te zenden door ETV. Het op regionale en landelijke schaal uitzenden van de eerste serie in dit project, waarbij OCW wil mede-financieren mits het wordt geschaagd door een solide business plan, vergt een budget van € 1,5 miljoen. Nadat de eerste serie is uitgezonden zou kunnen worden overwogen ook een tweede serie uit te zenden. Uitzending van de tweede serie kost eveneens anderhalf miljoen euro.

Huis-aan-huis en wijkbladen

Publiciteit in lokale en regionale media hoeft lang niet altijd geld te kosten. Interviews op de lokale radio zijn bijvoorbeeld gratis. Hetzelfde geldt voor artikelen in plaatselijke huis-aan-huis-bladen en in wijkbladen. Samen hebben deze bladen een groter bereik dan 'gewone' kranten. Ook blijken ze in vrijwel alle bevolkingslagen intensief te worden gelezen; uiteraard niet door laaggeletterden, maar wel door hun familie, vrienden en collega's. Deze 'sleutelfiguren' kunnen laaggeletterden informeren over lokale initiatieven (TV, bibliotheek, ROC) waarover zij gelezen hebben, en hen vervolgens aanmoedigen om aan die initiatieven deel te nemen.

Bedrijven

Werkende laaggeletterden kunnen worden bereikt via de bedrijven waarbij zij in dienst zijn. CINOP en Stichting Lezen & Schrijven benaderen daarom bedrijven met workshops, die hen bewust maken van de problematiek van laaggeletterdheid en ze vervolgens helpen bij het doorverwijzen van laaggeletterden naar scholingsinstellingen, het faciliteren of zelf aanbieden van scholing op de werkvloer, het verbeteren van de bewegwijzering binnen het bedrijf en/of van de communicatie met laaggeletterde klanten.

Handleiding voor doorverwijzers

In dit kader heeft CINOP zogenaamde 'quick scans alfabetisering' en een speciale 'Handleiding voor doorverwijzers' ontwikkeld. Onder 'doorverwijzers' verstaat men mensen die beroepshalve of in het kader van vrijwilligerswerk met laaggeletterden te maken hebben en ze uit dien hoofde doorverwijzen of zouden kunnen doorverwijzen naar scholings- of hulpinstellingen.

Doelgroepen en 'life events'

De door CINOP ontwikkelde handleiding voor doorverwijzers leent zich zowel voor een doelgroepenbenadering als voor een benadering waarin 'life events' centraal staan. 'Life events' zijn belangrijke momenten in het leven van mensen, momenten waarop zij geconfronteerd worden met hun laaggeletterdheid. Als het subtiele evenwicht dat het mogelijk maakt om met hun laaggeletterdheid 'om te gaan', verstoord wordt, zien mensen in dat het belangrijk is om iets te doen aan hun laaggeletterdheid. Dat kan bijvoorbeeld zijn als er een (klein)kind wordt geboren, de partner wegvalt, een verhuizing plaatsvindt, er ingrijpende veranderingen op het werk zijn of - heel praktisch - een rij-examen moet worden aangevraagd.

Op dit soort momenten zouden instellingen als het Centraal Bureau Rijexamens, de dienst Personeelszaken van een onderneming, de formulierenbrigades van de vakbonden, de afdeling Burgerzaken van een gemeente, het notariskantoor en het consultatiebureau bij uitstek alert moeten zijn op problemen met lezen en schrijven.

Doordat de handleiding doorverwijzers zich zowel voor een doelgroepenbenadering als voor een 'life events'-benadering leent, kan zij enerzijds onder de zojuist genoemde instellingen worden verspreid en anderzijds op 'vindplaatsen' van de doelgroep.²³ Teneinde de handleiding voor doorverwijzers op grote schaal in omloop te brengen onder de genoemde beroepsgroepen en instellingen zal OCW een bijdrage leveren in de drukkosten en verspreidingskosten.

Inschakeling van vrijwilligers en van de naaste omgeving van laaggeletterden

De kans dat een 'doorverwezen' laaggeletterde daadwerkelijk gaat leren lezen en schrijven, neemt toe naarmate hij meer vertrouwen heeft in de doorverwijzer en er tussen deze beide personen minder afstand bestaat. In een vrijwilliger of in mensen die tot hun eigen groep behoren, hebben laaggeletterden vaak meer vertrouwen dan in een professional. Zo zullen zij een advies van een medewerker van de Voedselbank, die hem belangeloos levensmiddelen en kleding verstrekt, eerder ter harte nemen dan dat van een ambtenaar. Daarom zal de handleiding voor doorverwijzers ook worden verspreid onder vrijwilligersorganisaties die veel met laaggeletterden te maken hebben. Via de lokale media zal tegelijkertijd de naaste omgeving van de laaggeletterden worden gemobiliseerd.

Gerichte publiciteit rond de handleiding

Om aan de handleiding voor doorverwijzers de nodige ruchtbaarheid te geven en om te verzekeren dat deze daadwerkelijk wordt gebruikt, zullen bewindslieden 'voor het oog van de camera'

²³ Men kan hierbij onder meer denken aan uitvoeringsinstellingen sociale zekerheid, het CWI, schoolbegeleidingsdiensten, sociale raadslieden, bureaus schuldsanering, gemeentelijke kredietbanken, verenigingen van woonwagengebouwen/zigeuners, WSW-bedrijven, sociale diensten, reïntegratiebedrijven, reclasserings-/penitentiaire inrichtingen, bureaus die dyslexieverklaringen mogen afleggen, de belangengroep Woortblind, WAO-platforms, bepaalde branches (afvalverwerking; thuiszorg, schoonmaak, installatietechniek, transport en logistiek, metaal, verpakkingindustrie, voedingsmiddelenindustrie, horeca, stadswachten e.d.), het CVA en andere examineringsinstituten, welzijnsorganisaties, religieuze organisaties (kerken, binnenlands diaconaat, moskeeën) en instellingen met veel cliëntcontacten, zoals banken, verzekeringsmaatschappijen, energiebedrijven, waterbedrijven, belastingdienst, thuiszorg en verpleeghuizen.

convenanten afsluiten met vertegenwoordigers van organisaties van de betreffende beroepsgroepen. De beroepsgroepen zal worden gevraagd deze convenanten te promoten in hun vakbladen. Door specifiek op de beroepsgroepen en instellingen gerichte voorlichtings- en scholingsbijeenkomsten te verzorgen zal de effectiviteit van deze aanpak verder worden vergroot.

Stichting Lezen & Schrijven

Stichting Lezen & Schrijven zal haar lopende activiteiten bij de SVB, UWV, Belastingdienst en CVZ voortzetten. Zij overlegt thans met het ministerie van VWS hoe zij deze kan uitbreiden naar instellingen op het gebied van welzijn, gezondheid en maatschappelijk werk. Met het oog hierop heeft zij een herkenningswijzer ontwikkeld en verspreid onder artsen. Ook onderzoekt zij in hoeverre zorginstellingen laaggeletterden in dienst hebben en in hoeverre ze vanuit hun werkgeversrol deze werknemers kunnen ondersteunen. Voor het ministerie van SZW voert de stichting een activiteitenplan uit, dat zich vooral richt op jongeren. Buiten de publieke sector ten slotte, onder bedrijven, verspreidt de stichting het op bewustwording en actie gerichte informatiepakket 'Taalkracht voor bedrijven', dat tot stand is gekomen dankzij een donatie van VNO-NCW en subsidie van OCW.

Externe coördinatie

Teneinde binnen de publieke sector de aandacht voor de strijd tegen geletterdheid te vergroten zal OCW haar initiatieven kortsluiten met andere ministeries zoals Economische Zaken en Sociale Zaken en Werkgelegenheid en met andere instellingen, zoals de Taskforce Jeugdwerkloosheid, de projectdirectie Leren & Werken, de projectdirectie VSV, het Innovatieplatform, Cultuur en School, en de Stichting Leven Lang Leren.

Bestaand beleidsinstrumentarium beter benutten

Naast al deze nieuwe initiatieven zijn er ook nog bestaande instrumenten. Hiervan zal worden bekeken hoe zij beter kunnen worden benut. Dit geldt met name voor Internet-sites (www.alfabetisering.nl, www.basisvaardigheden.nl en de 'makkelijkste site'), die zich richten op zowel docenten/begeleiders als de doelgroep. Andere instrumenten, zoals de Landelijke Bellijn Alfabetisering, de jaarlijks uitgereikte Nationale Alfabetiseringsprijzen, de viering van de Internationale Dag van de Alfabetisering op 8 september, en de digitale herkenningswijzer www.alfabetisering.nl, blijven gewoon gehandhaafd.

De lokale werving evalueren en, indien nodig, aanpassen

Om de effectiviteit van de lokale wervingscampagnes te maximaliseren, zullen deze zoveel mogelijk worden geëvalueerd; dit zowel vooraf ('uittesten op de doelgroep') als achteraf. Hierbij zal worden bekeken of het mogelijk is hiervoor studenten in te schakelen, die aldus kunnen leren zelf onderzoek te doen.

Schematisch overzicht 6: De maatregelen met betrekking tot bewustmaking, taboedoorbreking en werving nog eens op een rij

Bedragen maal duizend euro

maatregel	doelstelling	te bereiken resultaten	kritische succesfactoren	al begroot of lopend beleid / externe financiering	2006	2007-2010, per jaar
Afstemming tussen relevante instellingen en overheden.	Dubbelwerk, overlap en 'gaten' voorkomen		Optimale informatie-uitwisseling.			
Wereld Alfabetiseringsdag van de Unesco	Bewustmaking van het grote publiek	Maximale media-exposure	Inschakeling van (onder de doelgroep populaire) Bekende Nederlanders		150	150
Uitreiking Nationale Alfabetiseringsprijzen	Bewustmaking. Beloning van geslaagde initiatieven	Disseminatie van geslaagde initiatieven	Aandacht in de media		100	100
Nationale Bellijn Alfabetisering. Nieuwe functie als informatiepunt.	Bellers direct in contact brengen met ROC's. Adequate informatie-voorziening	Een beter functionerende bellijn.			200	200
Onderhoud www.basisvaardigheden.nl	Bronnen-website, kennisdeling		Landelijke bekendheid		20	20
Media- en communicatie-activiteiten					100	100
Cursus 'Train de trainers' met oog op invoering ambassadeurs-netwerken	Professionalisering van de ambassadeurs-Training	Opleiding van trainers. Alle ROC's erin opnemen.	Bewustmaking van scholings-aanbieders	Elk jaar co-financiering door ROC's	100	100
Landelijke invoering ambassadeurs-netwerken	Direct en lokaal werven onder de doelgroep	Elke regio 1 netwerk. Via deze kanalen het aantal cursisten verhogen	Effectieve training van de ambassadeurs en van hun trainers.	Elk jaar co-financiering door ROC's	100	100
Advertenties (cartoons) in huis-aan-huisbladen	Bewustmaking, taboedoorbreking en werving		Inbedding in breed scala van lokale en educatieve activiteiten.		100	100
Wervingsspotjes op lokale radio en TV	Bewustmaking, taboedoorbreking en werving		Inbedding in breed scala van lokale en educatieve activiteiten.		100	100

Reproductie en verspreiding 'Leidraad voor doorverwijzers'	Bewustmaking. Werving door doelgroepen- en 'life events' benadering		Convenanten sluiten met beroeps- groepen en instellingen over scholing / voorlichting.		200	225
Professionalisering formulierenbrigades vakbonden en toeleiders.	Substantieel meer laag-geletterden naar basis-cursussen / Taal op de Werkvloer.	Voorlichtingsbijeenkomsten bij alle brigades	Brede verspreiding van 'Taalkracht' en van CINOP- 'Leidraad voor doorverwijzers'		105	105
'Lees en schrijf vandaag' serie 1	Bewustmaking, taboe- doorbreking, werving, scholing	Via dit kanaal het aantal cursisten verhogen	Solide businessplan. Brede inbedding. Realiseren van cofinanciering.	Co- financiering.	600	150
'Lees en schrijf vandaag', serie 2	Bewustmaking, taboe- doorbreking, werving, scholing		Solide businessplan en brede inbedding. Realiseren van cofinanciering.	Co- financiering		150
'Quick scans' en workshops in bedrijven	Doorverwijzen. Faciliteren van scholing. Verbetering interne en externe communicatie	Tien workshops in grote bedrijven.	Koppelen aan voorlichting en scholing van doorverwijzers. Inbedding in brede, regionale aanpak.	Kosten voor bedrijven.	120	150

HOOFDSTUK 6: EVALUATIE, ONDERZOEK EN INTERNATIONALE SAMENWERKING

Jaarlijkse evaluatie van de uitvoering van de activiteiten uit het Aanvalsplan

De resultaten van de in het Aanvalsplan opgesomde activiteiten zullen jaarlijks worden gemeten en geëvalueerd. Op grond van deze evaluaties en van de uitkomsten van de monitor alfabetisering zal het Aanvalsplan zonodig tussentijds worden bijgesteld.

Aanpassing van de monitor alfabetisering

De monitor alfabetisering, die wordt uitgevoerd door CINOP, zal op verschillende punten worden aangepast:

- verbreding van de doelgroep: behalve autochtonen omvat deze voortaan ook oudkomers die goed Nederlands spreken en tweede en derde generatie allochtonen; hun situatie is immers feitelijk vergelijkbaar met die van autochtonen;
- inhoudsanalyse van de alfabetiserings- en verwante cursussen verstrekt door educatieafdelingen van ROC's;
- telefonische enquête naar de door deze afdelingen gepleegde wervingsactiviteiten.
- opname van het aanbod van particuliere scholingsaanbieders en van het aantal hierdoor bediende deelnemers;
- overzicht van bedrijven die hun werknemers educatie op de werkvloer geven.

Doelgroeponderzoek

Uit de ervaringen met het oude actieplan is gebleken, dat de doelgroep tot nu toe onvoldoende in kaart is gebracht. De grenzen ervan zijn slecht afgebakend en het is onduidelijk uit welke verschillende deelcategorieën de doelgroep bestaat, hoe die zich tot elkaar verhouden en wat hun profielen zijn. Harde gegevens hierover ontbreken of worden, wanneer zij er wel zijn, niet geëxploiteerd. Ook heeft men geen duidelijk beeld van waar de leden van de doelgroep wonen, waar zij werken, op welke plaatsen men ze kan vinden en benaderen, en hoe zij reageren op beleidsmaatregelen. Zijn er al onderzoeken naar gedaan, dan zijn de resultaten daarvan nimmer op een systematische manier met elkaar geconfronteerd.

Teneinde de doelgroep helder in kaart te brengen zal hiervan een grondige en gebruiksgerichte analyse worden gemaakt.

Internationale samenwerking

Bij de analyse van de doelgroep zal zoveel mogelijk worden aangesloten bij internationale initiatieven, zoals de PISA-rapportages van de OESO, het International Adult Literacy/Life Skills Survey, het Europees Raamwerk Basisvaardigheden voor een Levenlang Leren, en internationale samenwerkingsprogramma's als Gent, Socrates, Leonardo en Grundtvig.

Dergelijke programma's maken het mogelijk om kennis, ervaring en informatie uit te wisselen over de opzet van het onderzoek, de vormgeving van wervingscampagnes en de effectiviteit van integrale

uitvoeringsbenaderingen op lokaal/regionaal niveau. Het ministerie van OCW zal nagaan welke programma's de beste mogelijkheden bieden en hier vervolgens de nodige bekendheid geven op de aan deze programma's gelieerde internetsites.

Schematisch overzicht 7: Overzicht maatregelen evaluatie, onderzoek en internationaal

Bedragen maal duizend euro

maatregel	doelstelling	te bereiken resultaten	kritische succesfactoren	2006	2007-2010, per jaar
Projectmanagement uitvoering Aanvalsplan	Effectieve implementatie maatregelen Aanvalsplan	Bereiken van de zes mijlpalen	Breed draagvlak creëren. Succesvolle coördinatie.	225	225
Uitbreiding/aanpassing alfabetiseringsmonitor	Breder en meer specifiek meten van resultaten actie- en Aanvalsplan.	Transparantie en 'harde' kengetallen	Een betrouwbare respons en een vlotte dataverzameling	40	25
Systematisch onderzoek naar kenmerken doelgroep	Verbetering van de effectiviteit van het beleid door dit te baseren op eenduidige en 'harde' gegevens	Concrete handvatten voor het beleid op zowel de korte als lange termijn.	Een betrouwbare respons en een vlotte dataverzameling	100	50
Uitvoering alfabetiseringsmonitor	Evaluatie van de effecten van de wervingscampagnes en van de resultaten van het aanvalsplan	Indien gewenst, tussentijdse aanpassing van het beleid	Bereidheid van instellingen tot medewerking. Voorwaarde is dat de monitor in 2006 wordt aangepast.	75	75
Jaarlijkse voortgangsrapportage Laaggeletterdheid	Publieke verantwoording van de resultaten	Indien gewenst, tussentijdse aanpassing van het beleid	Bruikbare beoordelingscriteria	40	40

Schematisch overzicht 8: Totaaloverzicht uitgaven bekostigd uit begroting Aanvalsplan OCW

Bedragen maal duizend euro

	2006	2007-2010, per jaar	totaal 2006-2010
(Initieel) onderwijs	775	1075	5075
Werkgevers	360	360	1800
Volwasseneneducatie, gemeenten en provincies	390	400	1990
Ondersteuning van onderwijs- en educatieactiviteiten	150	150*	300
Bewustmaking, taboedoorbreking en werving	1995	1750	8995
Implementatie, evaluatie, onderzoek en internationale samenwerking	480	415	2140
<i>Totaal</i>	<i>4.150</i>	<i>4.000</i>	<i>20.300</i>

* alleen in 2007